Claus Rønlevs bibliotek

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine mange tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

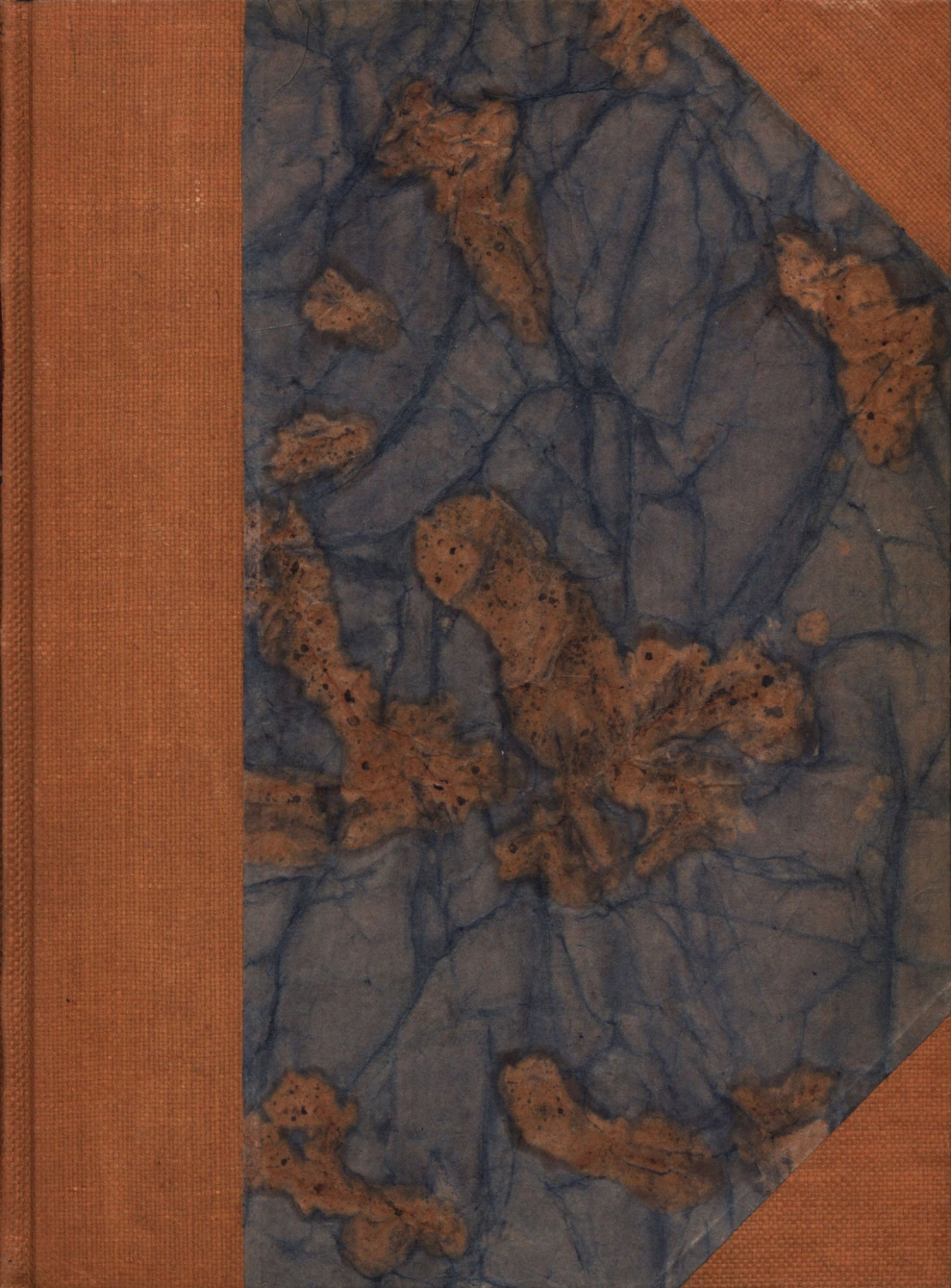

Fra Dansk medicinsk-historisk Selskab
til dets Medlemmer.

SORØ AKADEMIS LÆGER

AF

GORDON NORRIE

EJNAR MUNKSGAARD
KØBENHAVN
1940

SORØ AKADEMIS LÆGER

SORØ AKADEMIS LÆGER

AF

GORDON NORRIE

EJNAR MUNKSGAARD
KØBENHAVN
1940

Digitaliseret af Claus Rønlev

Copyright by
Ejnar Munksgaard
1940

Printed in Denmark
PEDERSEN & LEFEVRE KØBENHAVN V

FORORD

I de store værker om Sorø, som er udkommet i de senere aar[1-2]), omtales lægerne naturligvis kun sporadisk, hvorfor jeg længe har tænkt paa at give en lidt udførligere oversigt over lægernes virksomhed ved Sorø akademi i ældre tider. Jeg vil fortælle, hvad jeg ved om de enkelte lægers liv navnlig før og under deres ophold i Sorø. Det ligger nær, at det er en gammel Soraner, som yder dette bidrag til sin gamle skoles historie.

For al den støtte, som Carlsbergfondet har ydet mig til mine studier og til udgivelsen af mine bøger, bringer jeg min hjerteligste tak — uden denne hjælp havde ingen af disse bøger set lyset!

Jeg bringer ogsaa min bedste tak til min gamle ven, Soraneren kontorchef H. G. Olrik, fordi jeg har faaet lov til at øse af hans uudtømmelige væld af soranske biografiske noter.

København december 1939.

Gordon Norrie.

INDHOLD

Indledning: Almindelige lægeforhold i Danmark 9

I. Anders Christensen ..... 11—17

II. Johan Lauremberg ..... 18—19

III. Joachim Burser ..... 20—23

IV. Georg Kruck ..... 24—26

V. Justus Cortnumius ..... 27—28

VI. Kirurger: Gutfeld, Radiche, Morville, Jens Christensen, Prætorius — Sygepleje ..... 29—32

VII. Laurids Foss ..... 33—34

VIII. Kirurger: Lindorph, Clemen Nielsen, Brauer, Gerhardt, (Schwensen), Stephen Mørck ..... 35—37

IX. Provincialmedici: Johannes Elias Müller, Tobias Wirth, — Sneedorffs 22. brev ..... 38—43

X. Johan Theodor Holm (Holmskiold) ..... 44—47

XI. Rudolph Buchhave ..... 48—56

XII. Jens Bang ..... 57—72

XIII. Knud Nicolai Carstensen, Søren Wendelboe ..... 73—77

XIV. Andreas Black, Frederik Rasmus Wilster, Carl Adolph Gjellerup, Frederik Christian Dalmark ..... 78—81

XV. Sygepleje ..... 82—86

Kilder ..... 87—89

Navneregister ..... 90—94

INDLEDNING

I flere henseender er lægeforholdene i Sorø ejendommelige. Der er ikke nogen by paa størrelse med Sorø, som har haft saa mange læger i gamle dage, men det er naturligvis akademiets skyld, for de fleste har paa en eller anden maade været knyttet til det. Oprindelig var den ved universitetet dyrkede lægekunst imidlertid ikke et udelukkende lægestudium, og man træffer derfor ogsaa i Sorø medici ikke blot som læger, men ogsaa som forstandere eller som professorer ved skolen eller akademiet, og dertil kommer det ejendommelige, at det for nogles vedkommende er en gennemgangsstilling, saaledes at de kun bliver i Sorø i kortere eller længere tid for derpaa at gaa over i andre stillinger andre steder i landet.

Der er ogsaa perioder, hvor der ingen medicus var i Sorø, hvad byen har tilfælles med de fleste andre byer, men medici kunde godt undværes til daglig, fordi saa at sige al lægepraxis var i hænderne paa kirurgerne, barbererne, bartskærerne, under hvilke forskellige betegnelser de kaldtes. Disse var haandværkere og deres uddannelse indtil 1736 udelukkende praktisk, men det var dem, folk i almindelighed benyttede, naar de ikke nøjedes med kloge koner eller mænd. Kirurgernes rent praktiske uddannelse stod i stærk modsætning til de lærde lægers saa at sige udelukkende teoretiske uddannelse.

Man kender navnene paa de fleste af kirurgerne i Sorø, men man ved ikke ret meget om dem, for de har ikke efterladt sig

værker, og de regnedes kun for det, de var, haandværkere, hvorimod de lærde medici efterlod sig bøger og derfor blev omtalt, og de indtog tilmed en forholdsvis fornem stilling i samfundet, hvilket fik udtryk ved, at doctores medicinæ den 20. juli 1742 fik rang, hvad der spillede en uhyre rolle den gang.

I 1736 fik kirurgerne deres egen læreanstalt, men derved fik de ikke ret til behandling af interne, medicinske sygdomme — at de paatog sig det, er en anden sag — men fra 1774 kunde de tage en lille medicinsk examen paa dansk eller tysk ved universitetet, hvorved de fik ret til al praxis, og i 1785 oprettedes kirurgisk akademi, hvis examen gav ret til al praxis. Indtil lidt efter 1800 havde doctores medicinæ kun ret til medicinsk, ikke til kirurgisk praxis. Først 1838 sloges den medicinske og kirurgiske examen sammen, og derefter blev der ikke mere forskel paa medici og kirurger, der findes nu kun læger.

I

Den første doctor medicinæ, som ansattes i Sorø, var *Anders Christensen,* men han ansattes ikke som læge men som forstander for skolen. Der fandtes dengang kun ganske faa medici udenfor København, ja, man kender kun tre: en i Odense, en i Viborg og en i Ribe. Naar der udnævntes en læge til forstander for skolen i Sorø, var det ikke, fordi han var læge, men af ganske andre grunde. Forstanderens stilling var den højeste, en borgerlig kunde naa op til, nærmest svarende til en lensmands, og ifølge Sorøbogen stilledes der de fordringer til ham, at »han skulde være en god beskeden, forstandig og lærd mand, som tilforn i husholdning har været brugt.« Kunde man nu sige det om *Anders Christensen?* og hvad ved man om ham?

I 1662 udgav *Thomas Bartholin* en bog, som han kaldte Cista medica Hafniensis, hvori han gengiver en del aktstykker, som fandtes i medicinsk fakultets arkiv. Dette opbevaredes i fakultetets arkivkasse, cista medica, efter billedet at dømme en almindelig trækiste med laas. Kisten og dens indhold gik til grunde ved Københavns ildebrand 1728, saa *Bartholins* bog er af stor betydning for os. Et af kapitlerne i bogen handler om *Anders Christensen*[3]). Oplysningerne kan suppleres noget, idet *Carøe*[4]) oplyser, hvornaar han er immatrikuleret ved forskellige udenlandske universiteter. Efter disse kilder og *Ingerslevs* Danmarks læger og lægevæsen[5]) ser hans livshistorie saaledes ud:

Anders Christensen, som var søn af et par borgerfolk *Christen Sørensen* og *Katrine Andersdatter,* var født 1551 i Ribe — den by som fostrede saa mange af datidens fremragende lærde mænd. Han undervistes i Ribe, til han var 16 aar, kom saa til København, hvor han blev student, og hvor han studerede i 8 aar. Det er meget karakteristisk for tiden, at han ikke blot hørte de to medicinske professorer, *Hans Philipsen Pratensis* og *Hans Frandsen,* men ogsaa juristen *Albert Knopper* og teologen *Niels Hemmingsen.* Det var nemlig saaledes, at hovedsagen dengang var dialektik og dygtighed i det latinske sprog, medens det egentlige fagstudium spillede en meget underordnet rolle. Medens han studerede i København, fik han graden som baccalaureus og blev kommunitetsprovst.

Det var dengang nødvendigt at studere videre i udlandet, og i 1575 fik han kongelig understøttelse til sin rejse, som kom til at vare ikke mindre end 10 aar. Han tog først til Rostock, hvor han immatrikuleredes 16. april 1575, men allerede 29. juni s. a. immatrikuleredes han ved universitetet i Wittemberg, det sted som alle danske dengang først og fremmest søgte til. Han blev her i to aar og blev magister i den tid. Fra Wittemberg tog han til Jena for at studere medicin, blev ogsaa der et par aar, men vendte saa tilbage til Wittemberg for at studere anatomi, hvilket han gjorde med stor iver samtidig med at han gjorde sig bekendt ved selv at undervise. Det næste maal for alle datidens studerende var Italien, og han begav sig da ogsaa afsted til Padova, men det gik ikke saa let, for paa vejen blev han syg af en brystlidelse i Frankfurt am Main og behandledes der af en engelsk læge. Omsider naaede han dog Padova, hvor han immatrikuleredes 17. oktober 1580. Han blev kun kort der og rejste allerede samme aar til Basel. Medens han var her, disputerede han to gange, den sidste gang for doctorgraden, som han erhvervede 1583. Fra Basel rejste

han videre til Orléans, hvor han immatrikuleredes 9. september 1584.

I 1585 døde i København den ene medicinske professor, *Anders Christensens* bysbarn *Hans Frandsen,* og kansleren *Niels Kaas* kaldte saa dr. *Anders* hjem som professor medicinæ, en stilling han beklædte i 17 aar med megen hæder, og samtidig administrerede han med stor klogskab kommunitetets økonomi. Han var rector magnificus 1590, 1591 og 1600. Om hans forelæsninger ved man ikke meget, da det første universitetsprogram, man kender, er fra 1603, aaret efter at han var flyttet til Sorø, men *Bartholin* fortæller, at i universitetets matrikel for 1590 kunde man læse, at den skotske konge *Jacobus VI* den 7. marts havde været paa universitetet i to timer og hørt efter hinanden *Johan Slangendorph (Hans Slangerup)* holde forelæsning over teologi og *Anders Christensen,* over medicin. Endvidere fortæller *Bartholin,* at *Anders Christensen,* hvad der paa den tid var meget sjældent, var meget hengiven til anatomiske dissektioner, men da han engang ved universitetet vilde dissekere et mandligt cadaver til brug for ungdommen og til universitetets hæder, vakte han en saadan storm mod sig, at han maatte lade være, da ingen vilde være i selskab med ham.

Ved universitetets 400 aars jubilæum 1879 skrev *Panum*[6]) om vort medicinske fakultets oprindelse og barndom, og deri fortalte han, at *Anders Christensen* 1560 tilbød at anlægge en have med lægeplanter ved studiegaarden, hvis man vilde overlade ham til bolig den ny professorresidens, som nylig var indrettet her, men det blev ikke til noget, da *Jon Jacobsen Venusinus,* som senere blev *Anders Christensens* efterfølger som forstander for Sorø skole, fik den ved protektion af kansleren *Kristen Friis,* meget mod konsistoriums ønske. Sagen vakte megen vrede, da konsistorium mente, at professoren i det højere

fakultet burde gaa forud for en i det lavere fakultet. Der er under alle omstændigheder noget urigtigt i denne fremstilling, for i 1560 var dr. *Anders* kun 9 aar og hans konkurrent maaske ikke engang født, men hvis aarstallet rettes til 1600 (som *Panum* gør et andet sted) kan det være rigtigt, for i dette aar blev *Venusinus* professor i fysik og fik overdraget residensen.

Det, der fik betydning for *Anders Christensens* ansættelse i Sorø, har utvivlsomt været, at han havde været universitetets økonom siden 1595 og havde vist sig som en udmærket administrator, og det kunde derfor med rette siges om ham, at han var en god, beskeden, forstandig og lærd mand, som tilforn i husholdning har været brugt. Forstander for Sorø skole blev han i 1602.

Om hans embede giver Sorøbogen[7]) følgende oplysninger. Næst efter at have »agt og tilsyn« med at lærerne passede deres dont, skulde han lede skolens administration og husholdning og i virkeligheden fungere som lensmand og styre det store gods. Lige som lensmanden skulde han tage bønderne i forsvar, bortfæste de ledige gaarde og aftinge retssager. Ligeledes havde han »befaling over alt andet folk, som tjener skolen baade udi skolen og ladegaarden« med ret til at antage og afskedige dem, rektoren ene undtaget. Hvis denne forsaa sig, skulde forstanderen indberette det til kansleren og den rigsraad, »som udi København befaling haver« d. v. s. statholderen. Disse to høje embedsmænd skulde nemlig have den »øverste inspektion og tilse, at al tingest — — retsindeligen administreres«. Med dem skulde forstanderen raadføre sig i tvivlstilfælde, og for dem skulde han aarlig aflægge regnskab over indtægt og udgift i nærværelse af universitetets rektor og Sjællands biskop, og disse fire skulde udstede kvitteringer for regnskabet.

Det forudsattes, at forstanderen var gift, idet fundatsen paalagde hans hustru at have tilsyn med det kvindelige personale og sørge for, »at der saas hørfrø, spindes og gøres lærred og andet boskab til skolens behov«. Ogsaa i denne henseende havde man været heldig, for *Anders Christensen* var 27. august 1586 i Ribe blevet gift med den smukke og meget dygtige *Abel Svaning*, datter af den kgl. historiograf *Hans Svaning* og *Marine Stage* og altsaa moster til den senere erkebiskop *Hans Svane*. At hun var dygtig fremgaar af, at hun efter sin mands død 1606 beholdt hans stilling regnskabsaaret ud. *Mackeprang* siger: »det taler til ære for hendes og mandens praktiske dygtighed, at regnskabsopgørelsen efter hendes fratræden gik fuldkommen glat.«

Mackeprang fortæller ogsaa i Sorøbogen, hvorledes han var lønnet, og det var ikke saa daarligt. Medens rektor fik 100 rdl., fik forstanderen 200 rdl. — den samme løn som de medicinske professorer ved universitetet fik efter 1571 — men dertil kom meget mere. Han fik nemlig 12 alen engelsk, 12 alen fordug, 12 alen sardug og 12 alen lærred, hvilket oprindelig ydedes in natura, men allerede i de ældste regnskaber er konverteret til 18 rdl. Dernæst oppebar han i lighed med lensmændene en kvotadel af de uvisse indtægter (indfæstning og sagefald), men han fik kun $^1/_{10}$, medens de adelige lensmænd fik $^1/_2$—$^1/_3$. Dertil kom bolig paa klostret, underhold til mad og øl for sig, sin hustru og »daglige folk«, nemlig en karl, to drenge (d. v. s. tjenere eller kontorister), en kældermand, en fyrbøder og en kusk, der alle lønnedes af skolen, som yderligere leverede ham foder til to heste. »Mad og øl« maa ikke forstaas bogstaveligt, for *Mackeprang* oplyser, at det af regnskaberne ses, at han foruden 6 tdr. Rostockerøl regelmæssig fik en del vin, nemlig 1½ ame = 240 potter rhinsk vin, hvoraf den halve ame brugtes

i kirken og andetsteds, og et oxehoved (2 tdr.) rød fransk vin. Han har sikkert ikke lidt nød, selv om det ses, at mange bespistes ved hans bord

Der kan næppe være tvivl om, at forstanderens tid var fuldt optaget af administrationen, men virkede han ogsaa som læge? Derom ved man ikke meget. Man maa huske, at den daglige praxis efter al sandsynlighed besørgedes af bartskæren, men der er dog et punkt, som i høj grad tyder paa, at han selv har praktiseret. Han fik nemlig den 20. marts 1606 bevilling til at anlægge et apotek i Sorø, og det vilde han næppe have faaet, hvis han ikke selv havde praktiseret. Motiveringen, som den gengives i privilegiet tyder ogsaa derpaa. Bevillingen lyder nemlig:

» — — Wider efthersom y wnderdanigst giffuer tilkiende, tit och offte adschillige Siugdom vngdommen der wdj wor Kongelige Skole wdi Soer att paakomme, huilcke och warer dis lengere, och bliffer dis farligere att mand icke haffuer *Medicin* tillrede, huor med de kunde hielpis och *Cureris,* vnderdanigst begierendis, wij Naadigt wille beuilge paa eders egen omkostning att anrette ett Apotecke, och en Apotecker Suend til dess behouff att mue anthage. Tha ere wij Naadigtt tilfredz att samme Apotecke, paa eders egen bekostning mue anrettes, och en Apotecker Suend til dess behouff mue antage — — «[8])

Det er dog tvivlsomt, om han fik oprettet apoteket, for han døde 26. november 1606 af en lungebetændelse eller som *Bartholin* siger: dolore lateris, hvilket vel vil sige, hvad vi kalder sting i siden, som det navnlig forekommer ved lungebetændelse.

Han fik følgende eftermæle af *Bartholin:* »Vir experientia inclytus, doctrina celebris, morum facilitate omnibus gratus, prudentia civili spectatus, & in artis Medicæ usu felix«, hvilket vel kan oversættes: En mand navnkundig ved sin erfaring, berømt ved sin lærdom, kær for alle ved sin karakters venlighed,

Anders Christensens gravsten.

anselig ved sin borgerlige klogskab og lykkelig i sin brug af lægekunsten. Ikke mindre roser *Lyskander* ham, naar han siger om ham: »vir in seculari Philosophia et utraque medicina longe doctissimus, in perscrutandis et investigandis simplicium et herbarum naturis omnium facile sua ætate sagacissimus, ingenio excellens, vita et moribus mansuetus, in politicis insuper industrius et circumspectus.«

Anders Christensen begravedes i Sorø kirke, og der lagdes en sten over hans grav, og den ligger den dag i dag i midtergangen omtrent ud for prækestolen. Den er vidtløftig beskrevet af *Løffler*[9]). Indskriften som *Bartholin* gengiver, lyder uden afbrydelse i de 20 linier, hvori den staar paa stenen:

MORS MIHI VITA FUIT

P. MEMORIÆ ERGO BEATO IN DOMINO D. DOCTORI ANDREÆ CHRISTIANI F. RIPENSI PHILOSOPHO QVONDAM ET MEDICO HAFNIÆ EXCELLENTI AC DEMUM PRÆFECTURÆ SORENSIS PER QVINQVENNIUM ADMINIASTRATORI INTEGERRIMO. — MARITO SUO LONGE DESIDERATISSIMO ABIGAEL SVANINGIA MONUMENTUM HOC M. P. OBIIT PLEVRESI XXVI NOV. ANNO DOMINI M.DC.VI. ÆTATIS LV. CONJUC. XXI.

II

Den anden doctor medicinæ, som kom til Sorø, var *Johan Lauremberg,* men han kom der heller ikke som læge. Han var født 26. februar 1590 i Rostock, hvor hans fader var professor i matematik *Vilhelm Lauremberg* og hans moder hed *Johanne Longueil.* Han blev student i Rostock 1605 og magister 1610, hvorpaa han rejste udenlands og blev paa denne rejse doctor medicinæ i Rheims 1616. Imidlertid havde han gjort sig bekendt ved sine latinske digte, og han blev derfor professor poeseos i Rostock 1618 og var universitetes rektor 1619. Samme aar giftede han sig med *Marie Lilie,* datter af en købmand i Hamborg.

Ved oprettelsen af det ridderlige akademi i Sorø kaldtes han paa foranledning af *Holger Rosenkrantz* 30. november 1623 til professor i matematik ved akademiet, hvorfor han »skulde læse 6 timer om ugen og derfor nyde aarlig 300 courant daler og for at læse 4 timer om ugen i fortifikationen 200 daler, hvilken pension skulde begynde, saa snart han og famulus kom til Danmark.«

Det lyder for os meget besynderligt, at en doctor medicinæ vælges til at docere matematik, men det var ikke saa mærkeligt i gamle dage. Ifølge de ældste bestemmelser om medicinsk fakultet fra 1537 skulde de medicinske professorer ikke blot læse over medicinske forfattere, men den ene af dem skulde tillige læse over fysik, den anden over matematik, og skiftevis skulde de aarlig udgive en almanak.

Lauremberg fik ikke betydning som læge her i landet, men derimod blev hans matematiske kundskaber benyttede, idet han opmaalte en stor del af landet.

Ogsaa i en anden henseende spillede *Lauremberg* en rolle, og det var som digter. Selv om *Anders Christensens* forgænger ved universitetet *Hans Frandsen* ikke blot var doctor medicinæ men ogsaa digter, ja poeta laureatus i Heidelberg, var det ikke noget særegent for doctores medicinæ at digte, men kuriøst nok kunde det se ud, som om *Christian den Fjerde* havde den idé, at saadan noget kunde en medicus, for i et brev til akademiets hofmester *Just Høeg* 19. februar 1634 beder han ham tale med dr. *Johan Lauremberg,* »eller med den medico sammesteds, at een af dem eller begge tilhobe stafferer og forfærdiger den komedie, som vor kapelmester vorder angiven«, nemlig til den udvalgte prins *Christians* bryllup. *Lauremberg* skrev festspillet, men den anden medicus, *Burser,* havde sikkert ikke noget dermed at gøre.

Der er ingen grund til at omtale *Lauremberg* nærmere, da han som sagt ikke spillede nogen rolle som læge. Han hørte til dem, som købte deres professorresidens, der laa lige overfor det nuværende raadhus, da akademiet solgte en del af dem, men han hørte ogsaa til dem, som paa grund af de daarlige tider ikke fik deres lønning og derfor levede under trykkede kaar og beklagede sig derover.

Han døde i Sorø den 28. februar 1658 og begravedes i Sorø kirke.

III

Hverken *Anders Christensen* eller *Johan Lauremberg* var ansatte som læger ved skolen, men de har dog rimeligvis praktiseret, under alle omstændigheder maa dette antages for *Anders Christensens* vedkommende, da han fik lov til at oprette apotek i Sorø. Ganske anderledes blev det ved oprettelsen af det adelige akademi 1623, for i fundatsen bestemtes, at der skal være »en god, velforfaren medicus, som akademiet baade in praxi kan være vel forsynet med og tillige physico kan profitere.« Han skulde altsaa tillige undervise som professor. Det varede lidt, inden man fandt en passende mand, og man maatte indkalde en fra udlandet. Det blev den fremragende dr. med *Joachim Burser.*

Joachim Burser var født i Kamens i Schlesien 1583 og var blevet doctor medicinæ i udlandet, hvorefter han fra c. 1613 havde praktiseret som læge i Annaberg i Sachsen. Den 3. februar 1625 udnævntes han til professor medicinæ et physices ved Sorø akademi med 500 rdl. i aarlig løn. Han var en lærd mand, som samlede sig et stort bibliotek, men som navnlig gjorde sig bekendt som botaniker. Da *Caspar Bartholin* den ældre skrev en stor vejledning for sine børns studier, nævnte han *Burser* som en botaniker, man kunde studere hos[10]), og *Thomas Bartholin* siger i en anden bog[11]), at *Burser* ved et enormt arbejde samlede indenlandske planter og lavede et herbarium vivum med tilføjede navne og egenskaber. *Thomas Bartholin* fortæller yderligere[12]), at *Henrik Fuiren* studerede hos *Burser,*

og endelig vides det, at *Simon Pauli,* den senere professor medicinæ og forfatter af Flora Danica en tid opholdt sig i Sorø som hovmester for nogle unge adelige herrer og benyttede tiden til at studere botanik under *Bursers* vejledning.

Men der vides meget mere om *Bursers* botaniske virksomhed, for i videnskabernes selskabs møder i slutningen af 1766 og begyndelsen 1767 oplæste *Rottbøll,* medicinsk professor og særlig kendt som botaniker, en række afhandlinger[13]), og heri handler § 4 om *Burser,* »hvilken uden modsigelse var den største urtesamler af dem alle«. Han fortæller, at *Burser* i sine yngre aar gjorde de vidtløftigste og møjsommeligste rejrer til adskillige lande for at sanke og skrabe alle planter sammen, som han kunde overkomme. »Og som han stod i venskab og brevvexling med den afdøde *Caspar Bauhin,* saa sendte han samme mangfoldige rare planter, ved hvilke han fik en stor del i hans Pinax og Prodomus, begge betydelige og udødelige værker«. Hertil skal jeg bemærke, at *Caspar Bauhinus* (1550—1624) i Basel, lige berømt som anatom og botaniker, udgav sine to nævnte værker 1620 og 1623, og at han stod i forbindelse med mange danske læger.

I Sorø fortsatte *Burser* at samle indenlandske planter og »efterlod sig et rart liggendefæ, bestaaende i en talrig samling af de danske planter foruden 30 store bøger af dem, som han paa sine udenlands rejser havde samlet og efter *Bauhins* Pinax benævnet og bragt i orden.«

Dette herbarium fik en mærkelig skæbne. Efter *Bursers* død erhvervedes hans bøger og herbarium, som *Thomas Bartholin* siger, at han skulde have haft, af den store samler *Jørgen Seefeldt,* som flyttede det altsammen til sine andre samlinger paa Ringsted kloster. *Ulfeldt* hadede *Seefeldt* og fik, da Svenskerne havde besat Sjælland, af den svenske konge tilladelse til at bemægtige sig *Seefeldts* samlinger, som han flyttede til Bavelse

og senere til Malmø. Da *Ulfeldts* rolle i Sverige var udspillet, konfiskeredes hans gods, og *Bursers* herbarium endte efter forskellige omskiftelser i Upsala, hvor de har været til nytte for de to berømte professorer *Olof Rudbeck,* men især for *Linné.*

Rottbøll fortæller, at af de 30 bøger, hvis titel i hvert bind var skrevet med *Bursers* egen haand, synes ikke mere end 25 at være kommet til Upsalas bibliotek, og 2., 5. og 17. bind gik til grunde ved Upsalas brand 1720. *Rottbøll* fortæller videre, at *Pehr Martin* (1687—1727) i 1724 har udgivet en fortegnelse af de 250 af *Bursers* ubestemte eller nye planter. *Pehr Martins* søn *Roland Martin* (1726—1788) forsvarede en afhandling om samme emne 1755 under *Linnés* præsidium. *Rottbøll* fortæller yderligere, at begge de Wienske botanikere *Crantz* og *Jacquin* »har udmærket sig i vore tider ved deres iver i at redde denne af planteriget saa fortjente mands ihukommelse. Den sidste har ham til ære belagt en amerikansk plante med *Burseri* navn, som i hans Historia stirpium American. s. 96 findes beskrevet og tab. LXV aftegnet.«

Da jeg ikke er botaniker, er jeg ikke trængt længere ind i *Bursers* historie som botaniker, men det ser i høj grad ud til, at han fortjener et nøjere studium af en Soransk botaniker.

Naturvidenskaberne hørte dengang helt ind under medicinen, og det var derfor ganske naturligt, at en medicus var ansat som lærer deri, men *Burser* var udtrykkelig ansat som medicus ved akademiet, og at han har praktiseret fremgaar ikke alene heraf, men vel ogsaa af det ovenfor nævnte brev fra kongen til *Just Høeg,* og navnlig af at han 18. januar 1631 fik bevilling til at anlægge et apotek i Sorø og fik et aarligt tillæg af 100 rdl. dertil. Dette privilegium var et regulært apotekerprivilegium med ret til toldfri indførsel af vin, som han maatte forhandle. Endvidere bevilgedes det, at hvis hans daværende hustru overlevede ham, maatte hun drive apoteket

videre[8]). Hvor dette apotek laa, ved man vist ikke, men *Burser* havde sin professorresidens i byen, og formodentlig var apoteket indrettet der. Hans enke *Christiane Seyffart,* som han havde ægtet, medens han praktiserede i Annaberg, drev apoteket efter hans død 1639, og først 1645, i hvilket aar hun formentlig er død, fik *Bursers* broder *Esaias Burser* privilegiet, som efter ham overgik til *Joachim Bursers* søn, der flyttede det til Slagelse.

Burser var meget gode venner med *Caspar Bartholin* den ældre, som 1611 var blevet professor i veltalenhed ved Københavns universitet, i 1613 i medicin, men efter en svær sygdom lod sig gøre til professor i teologi 1624. Fem aar efter, i 1629, herskede der i København en svær epidemi, og saa mange som muligt flygtede fra byen. *Caspar Bartholin* sendte sine børn til *Burser* i Sorø, og den 10. juli rejste han selv dertil. Paa rejsen blev han syg af sin gamle sygdom, og han døde allerede tre dage senere, den 13. juli 1629 i *Bursers* hus.[14])

Joachim Burser døde 28. august 1639 i Sorø og begravedes i kirken. Stenen paa hans grav er forsvunden, men man kender indskriften, som er kort og ud over det, som er meddelt ovenfor om hans fødested, praxis i Annaberg og stilling i Sorø, kun indeholder, at han efterlod sig enke og tre børn.

IV

Den næste læge ved Sorø akademi var *Georg Kruck* — navnet staves, som det var almindeligt paa de tider, paa meget forskellig maade. — Han var født 15. august 1598 i Eisenach. Hans fader hed *Quirinus Kruck* og hans moder *Elisabeth Durselin*. Han studerede ved tyske universiteter, især i Jena, og kom derefter til Wien, hvor han af kejseren blev udnævnt til pfalzgreve eller som det hedder comes palatinus imperii eller palati comes. I 1626 blev han rektor i Ultz i Lüneburg, men lod sig immatrikulere i Rostock september 1634 og blev doctor medicinæ der 30. april 1635. Til Danmark kom han 1638 og blev 1. maj 1641 professor medicinæ et physices ved Sorø akademi. Han giftede sig med *Christence Marie Heinemark,* som var født 22. november i 1633 i København, datter af øverste tolder i Helsingør *Jonas Heinemark*. Hun døde først 4. januar 1687 i København, 27 aar efter mandens død.

Det, man først fæster opmærksomheden ved, er, at han af den tyske kejser var udnævnt til pfalzgreve. I almindelighed kendes dette begreb vel fra, at *Holberg* spotter pfalzgrever, og der er derfor grund til at omtale meningen dermed. I middelalderen havde kejseren rundt omkring i landet borge, der kaldtes Pfalz efter det latinske palatium (palads, palais). Til borgens navn knyttedes ordet Pfalz og her boede kejseren

paa sine rejser og holdt ret der. Senere ansattes dommere paa disse retssteder, og de fik borgene i len og kaldtes pfalzgrever. I tidernes løb ophørte disse embeder, og pfalzgreve blev kun en titel, som især gaves til digtere og nogle videnskabsmænd. Det blev udelukkende til en tom titel, men betragtedes som en slags doctorgrad givet ved bulle af kejseren. Naar *Kruck* i sit nedenfor omtalte forsvarsskrift kalder sig dr. phil. et med., er det muligt, at dr. phil. skyldes, at han er pfalzgreve, men det er ikke sikkert, for der er mange doctores medicinæ, som kalder sig dr. phil. et med., uden at det vides, at de har taget nogen filosofisk grad. Det ser derfor ud, som om den højere medicinske grad i sig omfattede den lavere filosofiske grad, saaledes som *Ole Worm* paastod det[15]) samtidig med, at saavel *Thomas Fincke* som *Caspar Bartholin* kaldtes doctores philosophiæ et medicinæ.

Om *Krucks* virksomhed i Sorø ved man ikke ret meget. Som mange andre købte han 1643 sin professorresidens, og det gik ham som de andre, at de ikke fik deres gage udbetalt i krigstiderne. Som professor havde han forpligtelse til at disputere, og der findes to disputatser af ham, den ene om dysenteri (Sorø 1645), den anden om pest (Sorø 1654). Mere interessant er hans forsvar for behandlingen af en adelig dame i Slagelse for petechialfeber (plettyfus), som findes optaget i *Bartholins* Cista medica[16]). I dette skrift gør han i 72 punkter rede for hele sygdommens forløb og dens behandling og ender med at sige, at han har studeret ved forskellige universiteter, har praktiseret for byer, fyrster osv. Fakultetets afgørelse er dateret 17. september 1644, og det finder intet at bebrejde *Kruck*. — Han kurerede *Ove Juul* paa Vindingegaard 1657 for »en stor sygdom af maligne febre«.

Kruck døde 3. december 1659 i Sorø og begravedes i kir-

ken. Indskriften paa den med metalplader udstyrede gravsten gengives af *Løffler*. Den er i modsætning til *Bursers* meget lang — man mindes uvilkaarligt afdøde prof. *Oscar Blochs* bevingede ord: »Lille skilt, stor læge, stort skilt, lille læge« — *Blochs* eget var minimalt!

V

Endnu engang ansattes en professor medicinæ ved akademiet, og igen var det en indvandret mand. Det var *Justus Cortnumius,* man valgte. Han var født 1621 i Celle i Hannover. Han studerede i Tyskland, i Hannover, i Holland og siges ogsaa at have rejst i Danmark. Han immatrikuleredes i Leyden 1649 og 1660 og blev dr. med. der 11. januar 1661. *Carøe* angiver, at han blev vikarierende professor i Sorø 17. juli 1660, altsaa før han blev doctor, og at han blev fast ansat professor medicinæ et physices 8. marts 1661, medens det i Sorøbogen opgives, at han blev professor 1. maj 1661. Rimeligvis hænger det saaledes sammen, at hans lønning først førtes i regnskabet fra 1. maj. Sikkert er det, at han blev professor i Sorø og forblev der til sin død 1675, efter at akademiet forlængst var sovet hen.

Der kan ikke være tvivl om, at *Cortnumius* ligesom *Kruck* maa have praktiseret, og det kan man slutte deraf, at de kun fik meget lidt af deres gager. *Cortnumius* havde saaledes 1664 ikke mindre end 1032 rdl. til gode. Saa bestemtes det, at der skulde gives noget gods i stedet for penge, men dertil anvendte man det længst bortliggende gods, navnlig Børglum klosters, saa det er vist tvivlsomt, hvor meget man kunde faa ud af det. *Cortnumius* fik 1665 for sit vedkommende 225 tdr. 5 skp., men det tilføjedes: »formedelst tidens vanskelighed og stedens slette vilkaar kan ingen betaling for de tvende krigsaaringer ske«. Saaledes gik det alle embedsmænd ved akademiet, kun ikke bartskæren, idet han ikke hørte til akademiet, men til skolen.

Om end de syge kun meget lidt benyttede medici i deres sygdomme, var det en meget indbringende forretning at være medicus, selv om man skulde nøjes med den ved forordningen af 1619 bestemte taxt. Alle medici paa den tid, der her er tale om, blev paa ganske enkelte undtagelser nær rige, og ikke faa blev stamfædre for adelige familier, saa der er vist ingen grund til at tro, at medici ved Sorø akademi har lidt nød, selv om de ikke fik deres gage. *Cortnumius* blev som sagt i Sorø efter at akademiet faktisk var sovet hen 1665. I et forslag fra 1671 siges der om ham, at han bør have 200 rdl. foruden 30 tdr. tiendehartkorn, »om han skal holdes videre paa stedet«[17]).

Den 1. maj 1667 fik *Cortnumius* og *Elisabeth Hansdatter* bevilling til vielse uden trolovelse og lysning[18]), og den 4. maj havde de bryllup. *Cortnumius* mistede sin hustru 21. november 1674, og i anledning af hendes død udstedtes det sidste program fra akademiet. Hendes forældre var *Hans Rasch* og *Sophie Thorborg.*

Cortnumius døde 1675, aaret efter hustruen, i Sorø. I Sorøbogen findes afbildet et trækrus med sølvbeslag, som har tilhørt ham[19]). Hans portræt gengives her.

Med.-hist. museum.

Justus Cortnumius.

VI

Nu havde akademiet altsaa faaet medici, men disse havde til hjælp en kirurg, bartskærer, og denne varetog rimeligvis det daglige tilsyn, saaledes som man var vant til det fra skolens begyndelse, da der altid skal være en kirurg ved den. Ved oprettelsen af akademiet blev kirurgens løn forhøjet til 150 rdl. og senere endog til 200 dlr. courant.

Den første kirurg, man kender navnet paa, var *Salomon Gutfeld,* og om ham ved man en del.[20]) Det er ubekendt, hvorfra han stammer, men 5. april 1619 fik han bevilling til at indtræde i den i øjeblikket ledige af de ti pladser i bartskærerlavet i København. Den 2. februar 1622 fik han bevilling paa »at balbere *Christian Ulrik* og *Hans Ulrik Gyldenløve* samt deres folk og tjenere«. Da kongens to sønner kun var 11 og 7 aar, var det vel nærmest deres folk, som skulde barberes. Han afgik fra denne stilling 2. februar 1624[21]), men da *Gyldenløverne* kom til Sorø i maj 1624, vil det formentlig sige, at han fulgte med dem, men at hans lønning overgik til akademiet. Den 21. december 1624 blev han i alt fald enekirurg ved det adelige akademi i Sorø, og da prinserne *Frederik* og *Ulrik* aaret efter kom til Sorø, blev han 6. maj 1625 bartskær hos dem. Han havde desuden forpligtet sig til i sit hus i Sorø at holde et forsvarligt herberg for fremmede. I løn fik han 150 daler courant, 30 skæpper byg, frit hus og saa meget brændeved, som der tilkom tegnelæreren *Reinholt Timm.* Han blev rimeligvis i Sorø, til han 9. juni 1633 blev kongens livbarber

Resten af hans historie vedkommer ikke Sorø, men *Carøe* bemærker dog, at han synes at have været mere kundskabsrig end datidens kirurger, da han i sin ældre alder holder meget — maaske for meget — af at bruge latinske udtryk, og *Carøe* tænker sig, at det skyldes hans ophold i Sorø. Han døde rimeligvis først 1663.

Morten Radiche, som fulgte efter, er formentlig en søn af oldermanden for Københavns barberlav *Poul Radiche,* som var oldermand 1608, men forøvrigt ved man ikke noget om ham.[22])

Efter ham kom *Johan Carl Morville* (navnet skrives forskelligt, af *Wulff* kaldes han *Marvie).* Han skal være født c. 1618 i Rockenheusen i Bayern og blev ansat 19. august 1663 ved akademiet og som enebartskær i Sorø. Han døde i Sorø 1667. Der er imidlertid noget uklart for hans vedkommende, for *Carøe* fortæller [23]), at *Esaias Burser,* apotekeren, i 1656 kaldtes til *Bjørn Ulfeldt* paa Tersløsegaard. *Burser* kaldes her licentiat i medicinen, men det er næppe rigtigt — det staar heller ikke paa hans ligsten — men apotekerne tillod sig tidt at praktisere, hvor der ingen læge var, og det var godkendt, i alt fald udtalte collegium medicum saa sent som 30. juli 1774 »at paa de steder, hvor ingen promotus medicus er, er det af nødvendighed tilladt apotekeren at drive praxin medicam«[24]). *Burser* skal have kaldt *Morville* til hjælp, og denne blev hos patienten, medens *Burser* rejste hjem. Da *Ulfeldt* døde af sygdommen var baade *Burser* og *Morville* tilstede. Efter dette skulde *Morville* allerede have været i Sorø 1656. Det kunde tænkes, at *Morville* har været der som svend hos *Radiche,* og dette lyder ikke usandsynligt, idet amtsmestrenes svende netop benyttedes til at holde vagt ved særlig syge patienter, saaledes som *Morville* synes at have gjort hos *Ulfeldt.* — *Morville* var to gange gift.

Efter *Morville* blev *Jens Christensen* barber ved akademiet 18. januar 1668 og fik enebevilling 24. august 1670. I 1674 kaldes han kongens kirurg og fik lov at sælge adskillige specerier og andre materialier, men han benyttede ikke tilladelsen. Han skulde have samme løn som forgængeren og af skolen fri kost, 30 rdl., 6 alen engelsk foer, dug, sardug og lærred eller penge derfor. Ifølge forordning 29. februar 1672 fik han desuden 8 rdl. til husleje, men skulde selv skaffe medikamenter, hvorfor han fik lov til at tage betaling af patienterne for medicin og for sin tjeneste hos betjentene. Han døde formentlig 1682, da han efterfulgtes af

Emanuel Prætorius, som ansattes i Sorø 4. november 1682. Det tilføjedes, at han skulde examineres. Dette skete normalt i København af medicinsk fakultet og nogle amtsmestre, men for kirurger ude i landet kunde examinationen vistnok ogsaa ske ved provinsialmedicus. Om han virkelig blev examineret, vides ikke, men 1687 flygtede han paa grund af gæld fra kone og 3 børn. Hustruen maatte likvidere boet til kreditorerne. Han var død 1697, da konen blev begravet i Sorø. Med hans flugt vil vi foreløbig forlade kirurgerne.

Allerede fra skolens tid er der tale om sygestuen, men 1642 byggedes der et særligt sygehus med tilhørende »lillehus«, der i 1653 afløstes af to store natstole, som gøres »efter fruens befaling«. I Sorøbogen[25]) omtales, at man ogsaa lod de syge ligge paa deres kamre, ja endog tillod, at de sunde delte seng med dem. Fundatsen paabød, at »med dennom som falder udi nogen sygdom skal haves en god flittig opsyn med god varetægt, medicin, tjenlig spisning og tilsyn«. Der var dertil foruden lægerne en sygestuekvinde og en dugsvend.

Det er ikke saa mærkeligt, at de syge bliver liggende paa deres kamre, det er meget mærkeligere, at man allerede den gang havde et særligt sygehus, for saadanne havde man ellers kun for

soldater i krigstider og for smitsomme sygdomme i pesttider. *Christian den Fjerde* bestemte forøvrigt, at der paa disse syge-afdelinger skulde være en kvinde for hver 10 patienter som sygeplejerske.

At der laa flere i en seng, var ganske almindeligt, det gjaldt jo ogsaa for eleverne, som havde tomands-senge, men selv paa sygehuse fandtes det langt senere. Det fremhæves som noget særligt for Frederiks hopital ved dets oprettelse 1757, at hver patient havde sin seng. Endnu 1783 fandtes der i det store hospital Hôtel Dieu i Paris til 3—4000 syge kun 1250 senge, og man fandt 4—6 i en seng, ja, man fandt i en seng en død, to døende og en, som var i bedring! Jeg har mærkelig nok selv oplevet her i landet, at man i en bys epidemiafdeling havde anbragt børn med skarlagensfeber to og to i en seng — men det blev naturligvis kraftig paatalt! — At man benyttede kloge koner var ikke saa underligt, for det var ganske almindeligt. Der kaldtes f. ex. en skarpretter til den udvalgte prins *Christian*. Mærkeligere er det, at akademiet betalte dem.

VII

Efterat *Cortnumius* var død 1675, gik der en halv snes aar, inden der igen kom en medicus i Sorø. Det var nu ikke saa mærkeligt, at der ikke var nogen i Sorø, for paa hele Sjælland fandtes udenfor København mellem 1675 og 1685 ingen medicus — praxis maatte besørges af bartskærerne eller kvaksalvere. Naar der saa i 1685 atter kommer en medicus til Sorø, kommer han der heller ikke som læge, men ligesom i sin tid *Anders Christensen* som forstander for skolen. Denne gang er det tilmed en gammel Soraner, som vælges til forstander.

Laurids Foss, som var en af provinsialmedicus i Lund *Niels Foss's* dygtige sønner, var født 24. juni 1637 i Lund, blev student fra Sorø 1656, tog teologisk examen 1662 og rejste derpaa udenlands 1662—1671 og blev paa rejsen doctor medicinæ i Padova 6. september 1670, hvorpaa han kom hjem og praktiserede i København, men flyttede allerede 1672 til Aalborg, hvor hans broder *Mathias Foss* var blevet biskop. Han blev i Aalborg i 10 aar, men købte saa 1682 Todbølgaard ved Thisted. I 1682 fik han titel af cancelliassessor, og det følgende aar blev han kommissær ved landmaalingen i Jylland og 4. juli 1685 forstander for Sorø skole. Todbølgaard solgte han 1698. Han døde under et ophold i København 7. september 1703 og begravedes i Fossernes kapel i Sorø kirke.

Om denne mands omstridte virksomhed i Sorø findes udførlige oplysninger i Sorøbogen[26]), og om hans hele liv findes et meget interessant »testamente« i Thottske samling, gengivet

af *Carøe* i Personalhistorisk tidsskrift[27]), hvoraf fremgaar, hvorledes han dengang paa sine rejser studerede alle mulige ting, ikke blot teologi og medicin, men orientalske sprog ved universiteterne, og desuden saa han paa bjergværker, paa kul- og tinminer, besaa slotte og andre bygninger, studerede ruiner og antikviteter i saa at sige alle Europas lande. Da der ikke findes tegn paa, at han har praktiseret i Sorø, skal jeg ikke omtale ham nærmere.

Kun en ting skal jeg komme ind paa, og det er det store legat, som bærer Foss's navn. Den ene af hans søstre, *Margrethe Foss,* som var gift med assessor *Thøger Lassen,* døde 1675 uden at efterlade livsarvinger. Hendes søskende bestemte saa, at deres arvepart, 2000 rdl., skulde benyttes til et universitetslegat. Biskop *Mathias Foss* lagde hertil 500 rdl., men det varede længe, inden *Laurids Foss* fik udvirket fundats for legatet — af Sorøbogen fremgaar tydeligt, at det var meget vanskeligt at faa regnskaber fra *Foss.* — Dette skete først 11. juni 1701. Der skulde stadig lægges penge tilside til forøgelse af kapitalen, og *Foss* regnede ud, hvorledes kapitalen lige til 1999 vilde vokse. Han mente da, at den vilde andrage 213615 rdl.[28]) Efter velvillig opgivelse fra universitetets kvæstur androg legatets kapital 1. januar 1939: 106865 kr.

VIII

Vender vi tilbage til kirurgerne og ser, hvorledes det er gaaet, siden *Prætorius* flygtede, finder vi, at hans efterfølger blev *Holger Knudsen Lindorph* (Lindrup), som var født c. 1661. Han blev enebartskær i Sorø 11. december 1688. Det bemærkedes, at han skulde examineres. Han skulde opvarte skolens elever og betjente og betjene indbyggerne. Han forlod imidlertid Sorø 1695, da han blev bartskær i Helsingør. Her faldt han paa sin post, idet han blev et offer for den voldsomme pestepidemi, der begyndte 1710 i Helsingør og hærgede København 1711. Han døde og begravedes 15. december 1710.[29])

Efter ham blev *Clemmen Nielsen* enebartskær i Sorø 15. august 1695. Ogsaa han skulde examineres. Han døde rimeligvis 1708, da *Lorents Jensen Øgaard,* som var examineret, 26. marts 1708 blev bartskær i Sorø men tillige spisemester ved akademiet. Han var født i Øgaard ved Roskilde i november (døbt 17. november) 1672, havde i 1707 været svend i Holbæk 1710 og 1711 feltskær. Det angives, at han døde 1722 i Sorø, men det er ikke rigtigt, for *Olrik* har meddelt mig, at han begravedes 27. april 1720.

Den næste kirurg var formentlig *Johan Frederik Brauer,* om hvem det siges, at han havde »et ganske ringe levebrød, der ikke kan regnes til 80 rdl. aarlig«, men 1733 tegnede han sig dog for 2 rdl. til de fattige. Han maa imidlertid have været svagelig, for 1745 blev han pensioneret[30]), men han døde

først langt senere, idet han blev begravet 2. december 1757. Det er vel ikke sandsynligt, at der samtidig skulde være flere af det navn, og hvis det ikke er tilfældet, er han blevet betragtet som mere end en almindelig haandværker. *Olrik* har nemlig meddelt mig, at i *Luxdorphs* dagbøger 1745 omtales *Brauer* som en hyppig gæst paa Mørup hos *Luxdorph,* hvor han spiste sammen med ham ogsaa ved selskaber og ledsagede ham til Tersløsegaard til middag hos *Holberg,* og overnattede baade paa Tersløsegaard og paa Mørup.

Johan Wilhelm Gerhardt søgte til Sorø, da *Brauer* blev pensioneret. Amtmanden anbefalede ham, da provinsialmedicus *Müller,* som jeg strax skal omtale, gav ham en god attest. Forholdet er imdlertid noget uklart, for i Sorøbogen siges, at *Brauer* afløstes af *Schwensen,* som dog kun blev der i kortere tid. Da *Gerhardt* købte hus paa Realgaden 7. august 1748, har han rimeligvis været ansat 1745. Men hvorledes forholder det sig saa med *Schwensen?* Han kom rimeligvis slet ikke til Sorø. Sagen er, at man 1763 oprettede et provinsialkirurgembede for Sjælland med bolig i Sorø. *Henrik Paridon Schwensen,* født c. 1724 i Altona, kirurgisk examen paa theatrum anatomico-chirurgicum 1762, udnævntes til denne stilling 29. juli 1763, men allerede 30. september s. a. fik han tilladelse til at blive boende paa Tryggevældegaard, da han var kirurg ved Bregentved gods.

Det maa antages, at *Gerhardt* var kirurgen i Sorø, hvor han synes at have befundet sig godt. 1761 ejede han den senere »Scavenius stiftelse« paa hjørnet af torvet og Søgade lige overfor Regensen, men først 30. januar 1767 synes han at have faaet eneret paa at være kirurg i Sorø. Han døde 1778.

Efter ham kom *Stephen Mørck,* som i Sorøbogen kaldes en »noget fornemmere kirurg«, men hvorpaa dette støttes, ved

jeg ikke. Han er ikke examineret paa den kirurgiske læreanstalt, skønt dette var en betingelse paa den tid for at faa et embede. Formodentlig er han blevet i Sorø til 1782, da dr. *Jens Bang* tillige blev kirurg ved akademiet — men hertil kommer jeg senere tilbage.

IX

Jeg kommer nu til at omtale et par medici, som vel ikke var ansatte ved akademiet, men som paa forskellig maade fik med akademiet at gøre.

Fra 1703—1708 var der ingen medicus i Sorø, men saa blev der ansat en provinsialmedicus for hele Sjælland med bolig i Sorø, og der kan ikke være tvivl om, at han er blevet benyttet af akademiet, naar der har været trang dertil. Man indkaldte atter en Tysker *Johannes Elias Műller,* som var født i Gotha, havde studeret 18 aar i Tyskland og var blevet doctor medicinæ i Erfurt 3. oktober 1703, hvorpaa han havde praktiseret i Hamburg. Han blev udnævnt til provinsialmedicus 25. maj 1708.

Det ser ud, som om det varede noget, inden *Műller* kunde tjene tilstrækkeligt, for *Olrik* fortæller[31]), at da der iflg. forordningen af 22. september 1710 om skat af parykker og hovedsæt skulde opkræves skat, meddeltes det, at doctoren havde paryk, og derfor maatte han betale 3 rdl. men at hans kone ikke bruger nogen top, men ikkun bærer »et gemeen tarvelig dragt, som ei kand forstaaes ved Top«. Værre endnu var det, da forordningen af 7. november 1711 udskrev en kop- og hesteskat. *Műller* og hans hustru var hver ansat til 12 rdl., men i rubrikken for det beløb, hvortil denne ansættelse formentlig maatte reduceres, blev anført 0, og der tilføjedes følgende notits:

»Denne *Doctor* haver ingen lov(lig) Løn af *Provintzen* som hand vel burde lovlig have, og icke eier saa meget at hand kand

leie en Vogn for til *Patienter*. Hand er ellers en god og skikkelig Mand; skulde hand betale efter Forordningen, beholt hand icke een pude at ligge paa, idet det lidet hand kunde fortiene gaaer til Koll i Røg ved *Laborering,* hvorfor hans slette Tilstand befrier hannem for at betale noged for sig og hustrue; hand boer udj et leie Cammer og betaler Kosten hos Huus Verten, dog meest paa *Credit*. Kunde han selge noget af sine Videnskaber, da kunde hand vel betale hvad hand skulde, men nu ganske indted«.

I 1731 er han aabenbart kommet paa fode, for da skal han atter betale 12 rdl., og da er der ikke tale om eftergivelse, og i 1733 tegner han sig for et frivilligt bidrag til de fattige paa 9 rdl., det næsthøjeste af de tegnede beløb.[32])

Olrik har imidlertid fundet noget mere om hans pekuniære forhold[33]). Ifølge forordning af 20. august 1743 skulde der opkræves en formue- kop- heste- og karosseskat, og i byens extra-skatte-mandtal opførtes han da med en formue paa 6000 rdl. I 1744 maatte han svare 126 rdl. i kopskat, 3 rdl. i karosseskat og 40 rdl. i hesteskat foruden at han maatte give 2% af sin lønning og accidenser paa tilsammen 300 rdl.

Ved hans død fandtes 7000 rdl. indsyet i hans nattrøje og ved skiftet efter ham opgjordes hans formue til 9998 rdl. 2 mk. 11 sk. — deraf tog staten for sin del lidt over 2500 rdl.!

Om *Müller* ved jeg ikke meget, men han kom dog med et forslag om jordemodervæsenet,[48]) da det viste sig vanskeligt for ham at overholde forpligtelsen til at overhøre og undervise jordemødrene. Han foreslog derfor 1739, at øvrigheden og gejstligheden for hvert amt, om ikke af hvert herred og købstad skulde udvælge en eller flere koner, som skulde sendes til København for der i nogle maaneder at opholde sig hos de bedste jordemødre og derved se at lære noget grundigt i praktiken, saa at de hver i sit distrikt senere kunde undervise andre.

I København skulde de gratis undervises i anatomi af professorerne og ernære sig ved at tjene for kost og løn. Da jordemødrenes fortjeneste paa landet var meget slet, foreslog han desuden, at der skulde oprettes et fond til lønning for dem, og at dette skulde dannes ved faste bidrag af alle dem, der vilde indgaa ægteskab, og af de dødsboer, i hvilke der ingen livsarvinger eller fattige enker fandtes; disse penge skulde paalægges, indsamles og uddeles af øvrigheden, og hvis de var tilstrækkelige, sættes paa rente. Kancelliet mente dog, at der intet var at gøre ved dette forslag, og det gik ikke bedre, da *Müller* kom igen med det 1740.

Hans kone døde 1726 og begravedes 28. maj bag prækestolen i den smalle gang i Sorø kirke. *Müller* selv døde paa en tjenesterejse i Næstved 3. januar 1752 og begravedes i St. Mortens kirke i Næstved[34]). Han havde som sagt ikke været ansat ved skolen, men denne havde forøvrigt ogsaa været lukket fra 1737 til 1747, da det nye akademi oprettedes.

Müllers efterfølger som provincialmedicus blev *Tobias Wirth,* som var født 1706 i København og blev dr. med. 1734, hvorefter han praktiserede i København. 1742 blev han sekretær i collegium medicum og kom derfor til at tage del i den voldsomme kamp, som rasede mellem collegium medicum og kirurgerne. Adskillige af collegiets indlæg er alene underskrevet af *Wirth.* Særlig glad over ham var man dog næppe i collegiet, for man vilde hverken indstille ham til stadsfysikatet i København eller til lægepladsen ved vaisenhuset, men derimod fik han allerede 1743 succession paa *Müllers* embede, og han tiltraadte det i januar 1752. Han fik bolig i Næstved og ikke i Sorø, som det flere steder angives. Det var i grunden et mærkeligt sted at anbringe en provinsialmedicus for hele Sjælland, for Næstved var ikke centralt beliggende, men det maa vel

have ført med sig, at han forholdsvis ofte kom til Sorø paa sine embedsrejser.

Det viste sig snart, at collegium medicums mistillid til ham ikke var ubegrundet, for allerede 1754 idømtes han en bøde paa 60 rdl. for sin slette udførelse af en legal sektion[35]), og det blev tilkendegivet ham, at ved gentagen lignende forsømmelighed vilde han have sin bestalling forbrudt. Sagen gav anledning til en meget alvorlig skrivelse fra cancelliet til collegium medicum[36]). Senere kom der endnu et par gange klage over ham i anledning af hans omkostninger ved tjenesterejser[37]), men han oplevede ikke reskriptet i anledning af den sidste klage, da han døde 5. september 1760 netop paa den dag, da reskriptet er dateret. I en indstilling af stiftamtmanden om en omordning af embedet efter hans død, siges med tydelig hentydning til *Wirth:* »især naar det kommer dertil, som man har haft prøve af, at et maadeligt subjectum finder lejlighed til at tilsnige sig dette embede«.

Alt dette kommer for saa vidt ikke Sorø ved, men efter mit kendskab til *Wirths* virksomhed i collegium medicum har jeg faaet det indtryk, at han var en fanatisk modstander af de »ulærde« kirurger og satte den latinske universitetsuddannelse over alt. Jeg har derfor udtalt den ganske vist meget løse formodning, at en diskussion mellem ham og *Jens Schielderup Sneedorff* i Sorø kunde være anledning til en afhandling i de af *Sneedorff* i 1759 udgivne anonyme »Breve«, som i høj grad berører forholdet mellem medici og kirurger, og som er højst ejendommeligt for den tid og ikke mindst, fordi det er skrevet af en »lærd« mand. En anden mulighed kunde være, at brevet skyldes en diskussion mellem *Sneedorff* og hans svoger den udmærkede kirurg og dr. med. *Christian Berger,* men derimod taler, at »Breve« udkom 1759, medens *Berger* først

3. december 1760 blev gift med *Sneedorffs* anden hustrus yngre søster *Laurentia Thestrup,* der forøvrigt fra omtrent 1756 havde været i huset hos *Sneedorffs.* Paa den anden side kunde man godt tænke sig, at *Berger* kunde have lignende anskuelser, som kommer til orde i *Sneedorffs* Brev.

Jeg gengiver brevet, skønt det ikke direkte berører lægevæsenet i Sorø, men fordi det er udgivet i Sorø og stammer fra en af Sorøs mest fremragende mænd.

Sneedorff fingerer, at det 22. brev til en doctor i lægekunsten fra en regimentsfeltskærer er en oversættelse fra tysk, men der er i brevet et punkt, som tyder paa, at det er forfattet i Danmark, og under alle omstændigheder har *Sneedorff* sympatiseret med indholdet, for ellers vilde han ikke have optaget det i sin brevsamling. Efter en indledning lyder brevet saaledes:

»Ders Høi-Edelbaarenhed ved, at jeg i mange aar har tjent her ved regimentet og i den tid bivaanet adskillige felttog. Jeg overlader derfor til Deres H-E at dømme, om det efter saa mange aars tro og lykkelig tjeneste ikke maa gøre mig ondt at se mig tilsidesat paa en tid, da næsten alle de, som jeg har haft den ære at kende, er blevet befordrede. De som stod som karakter af løjtnanter, da jeg kom til regimentet, har nu i det mindste titel af kaptainer, og min egen regimentschef har jeg haft den ære første gang at opvarte som fændrik. Dette vil jeg endda lade passere, men regimentskvartermesteren, som jeg har kendt som skriver, og hvis hele fortjeneste bestaar i at tælle penge og skrive en regning, da jeg derimod kan rose mig af, at der næppe er en mand ved hele regimentet, hvis liv jeg jo i betydelige tilfælde har reddet, regimentskvartermesteren, siger jeg, er nylig bleven bergraad. Men det, som smerter mig mest, er, at jeg efter saa mange aars tjeneste skal se mig forladt og tilsidesat af dem, som frem for andre burde skønne derpaa, jeg mener fakultetet; thi om ingen anden vid-

ste hvad en god feltskærer betyder, burde dog de vide det, som daglig behøver hans hjælp. Deres H-E ved, at jeg i mine unge aar flittig har besøgt anatomiske collegier og siden ved lang øvelse samlet mere erfarenhed end mangen doctor. Jeg har læst ikke alene hoved-bøgerne i min videnskab, men og de Parisiske og Londonske akter, og naar det kommer an paa en prøve, som jeg har tilbudt at underkaste mig, vil jeg altid gøre lige saa godt rede for alt det, som er nyttigt og bekendt i lægekunsten, som nogen candidat. Ikke desmindre har fakultetet i R... nægtet mig graden, og hvorfor? alene fordi jeg ikke kan disputere paa latin. Naar en haandværksmand f. ex. tilbyder at gøre sit mesterstykke, var det ikke da besynderligt, om man vilde nægte ham at komme i lavet, fordi han ikke vidste, hvad hans værktøj hed paa latin. Vor regimentskvartermester er blevet bergraad, endskønt han aldrig har haft noget med bjergværker at gøre. Deres H-E bærer selv titel af hofraad, endskønt De ikke giver Dem ud for at være enten hof- eller statsmand, og jeg kan, fordi jeg ikke forstaar et sprog, som Hippokrates selv ikke har forstaaet, og som ingen patient mere taler, uden det maatte være i raseri, ikke blive doctor i en videnskab, som jeg længe og lykkelig har øvet. Mit felttegn vil jeg lægge ned uden fortrydelse, siden jeg ikke er beskikket til at bruge kaarden. Men at man vil holde mig udygtig til at give en svededrik eller et brækpulver uden opsigt af en latinsk doctor er noget, som ikke kan andet end fortryde mig, og Deres H-E er selv alt for god en kender af kirurgiens nytte til at De ikke skulde billige min fortrydelse, hvilket og er min eneste trøst. Jeg forbliver osv. N.N. regimentsfeltskær«.

X

Akademiet genoprettedes 1747, og i begyndelsen kunde man ty til dr. *Müller,* men efter hans død 1752 maatte man igen nøjes med kirurgerne. I 1760 blev grev *Frederik Danneskjold-Samsøe* overhofmester ved akademiet, og han fik meget at reformere, deriblandt lægevæsenet. Der skulde en særlig anledning dertil, og den kom i skikkelse af en epidemi. Man kommer til at tænke paa det bekendte vers af Horats: Nam tua res agitur, paries quum proximus ardet, naar man læser det brev, som *Danneskjold* skrev til *Bernstorff* 8. marts 1761[38]):

»V.E. fait un oeuvre de charité en pressant — comme elle le promet — l'envois d'un bon médecin. Je commence à m'inquiéter pour notre jeunesse. Jusqu'icy il n'y a eu de malades que nos domestiques. *Mais* aussi n'y a-t-il pas un seul d'épargné, et quelques-uns ont été dangereusement malade. *Cette nuit* ma fille et aujourd'huy un des académistes ont commencé à devenir malades. Ma fille garde le lit. Qu'elle juge de mes inquitétudes, *étant sans secours et ignorant quelles sont ou seront les maladies.* J'avoue que cette inattention de mes prédécesseurs me choque; il faut que leurs manière de penser et la mienne soit bien differente. Si les maladies commencent à gagner terrain parmis les jeunes gens — sans me mettre en peine si on l'approuvera ou non dans les comptes — je fais venir au dépens de l'académie un vieux médecin que je connois fort habile à Arhusen en attendant que nous en

recevions un icy, puisque'en bonne conscience je ne sçaurois voir périr les jeunes gens faute de secours. Quand on fait ce qu'un peut et doit, le reste depend de la Providence — — —«

Den læge, som *Danneskjold* tænkte paa at kalde fra Aarhus har rimeligvis været licentiatus medicinæ *Vilhelm Heilmann,* som han kendte fra den tid han efter at være afskediget fra sin stilling i flaaden tilbragte i Aarhus, hvor han ejede Marselisborg. *Danneskjold* nævner ham i et andet brev til *Bernstorff*[39]).

Til læge i Sorø valgte man *Johan Theodor Holm,* som var født 14. juni 1731 i Nyborg, søn af stadskirurg *Thomas Nicolaj Holm* og *Cathrine Lucia v. Lengercken.* Han kom først i lære hos faderen, blev student 1758, rejste derpaa udenlands, immatrikuleredes i Leyden og Strassburg, kom hjem og tog medicinsk examen 1760, men han tog ikke doctorgraden. Ikke desto mindre blev han 2. januar 1762 udnævnt til medicus ved Sorø akademi og 22. oktober 1762 tillige til professor i botanik, naturvidenskab og medicin ved akademiet. Som læge fik han 200 rdl., det samme som professor + 50 rdl. i huslejegodtgørelse og endelig 60 rdl. af overhofmesteren.

Da *Danneskjold* havde forladt akademiet, blev *Holms* professorat af økonomiske grunde ophævet, og han afskedigedes med 200 rdl. i pension 19. april 1765. Han tog til *Danneskjold* i Aarhus, drev botaniske studier, men kom saa ind i administrativ virksomhed, var generalpostdirektør 1767—1771 og atter 1772, kabinetssekretær hos enkedronningen 1772, fik høje titler, blev hvid ridder, adledes med navnet *Holmskjold* 1781, blev geheimeraad 1784, overkræmmerer og hofchef hos enkedronningen 1792 og døde i København 15. september 1795. Han blev 21. december 1770 gift med *Sophie Magdalene v. Schrødersee,* født 8. februar 1746 i København.

Om denne mærkelige mands virksomhed i Sorø findes for-

skellige vidnesbyrd. Han skal have anlagt en botanisk have, han skrev om mallen i Sorø sø[40]), og han praktiserede. Herom vidner et brev fra *Danneskjold* til *Bernstorff*[41]). I brevet som er et svar paa et kondolationsbrev, fortæller *Danneskjold* 28. januar 1763, at ungdommen den 10. januar dansede i hans hjem. Hans datter, som aldrig dansede, blev nødt til at forlade selskabet, da hun følte sig angrebet af inflammatorisk feber forbundet med rosen i hele hovedet. Man tvivlede om hendes liv. Den 15. skulde være krisedagen, men allerede den 14. angrebes han selv af den samme feber, og rosen angreb hele benet lige op til knæet. Der fandtes endogsaa, foruden de voldsomme smerter, tegn, som lod befrygte koldbrand. Dagen efter angrebes hans kone af en feber, som kaldtes febris putrida maligna, som hersker meget paa egnen. Det har rimeligvis været tyfoid feber. Hun døde den 21. januar. Datteren kom sig som ved et mirakel, og han selv kom sig ogsaa.

Om lægen skriver han: Lægen, som jeg ikke kan rose tilstrækkeligt, hvad enten det gælder hans kundskaber og dygtighed, eller hans flid og hengivenhed overfor sine patienter, eller hans retskafne hjerte og sæder, lægen, siger jeg, erklærer, at jeg nu er uden for fare.

Medens *Holm* var læge ved Sorø akademi, bestemtes ved reskript af 14. januar 1763 til overhofmesteren ved Sorø akademi, at for fremtiden skulde apoteket i Sorø alene visiteres af medicus ved akademiet, naar denne var doctor medicinæ og ikke af provinsialmedicus. Dette meddeltes collegium medicum, som resolverede[42]), at »da professor *Holm* ej var promoveret, maatte han først det.«

Holmskjold har gjort sig mest bekendt ved sit fremragende værk om svampe, der foranledigede *Retzius* til at kalde en pragtfuld ostindisk busk »Holmskioldia«, for »at erindre om

Efter maleri af Juel. Foto i med.-hist. museum.

Holmskiold med familie.

forfatteren af det brillanteste botaniske værk, som til den tid var udkommet.« Yderligere skal det være ham, som bevægede enkedronningen til at skænke Thuras smukke gaard i Amaliegade ved siden af Frederiks hospital til fødselsstiftelse, for at denne kunde flyttes fra Frederiks hospital, hvor den optog for stor plads.

XI

Der gik igen et par aar uden medicus i Sorø, men 1767 fik man den utvivlsomt godt begavede men højst ejendommelige *Rudolph Buchhave* til læge ved akademiet. Han var præstesøn, født 24. december 1737 i Pedersker ved Nexø. Faderen forflyttedes til Sjælland, og sønnen blev student fra Køge 1758, var dernæst alumne paa Valkendorfs kollegium 1762—1767, tog imidlertid 1766 medicinsk examen og doctorgraden 1767. Han havde været prosektor hos professor *Rottbøll,* hvorfor doctordisputatsen ogsaa var om et anatomisk emne, men forøvrigt havde han særlig lagt sig efter botanik, ligeledes under *Rottbølls* vejledning, og han havde desuden studeret fødselsvidenskab under *Bergers* vejledning. Den 24. april 1767 udnævntes han til læge ved Sorø akademi. Professor *Ernst Schmiegelow* har skrevet en stor afhandling om *Buchhave,* som han har været saa elskværdig at læse for mig, og et stykke af den er for nylig offentliggjort[43]). Fra dette arbejde og andre kilder har jeg stoffet til følgende redegørelse om *Buchhaves* ophold i Sorø.

Buchhave var en meget energisk mand, men han var en meget vanskelig herre, som paa mere end en maade vakte opsigt og strid i det lille samfund i Sorø og senere i langt videre kredse. Da han var kommet til Sorø, tog han strax ivrigt fat paa at skaffe sig en praxis, og det lykkedes hurtigt, thi i en ansøgning til kongen 1. november 1785[44]) siger han: »Udi aaret 1767 havde DKM den naade for mig at ansætte mig som medicus ved Sorø ridderlige akademi med en aarlig gage af 300

Med.-hist. museum.

Rudolph Buchhave.

rdl. Jeg havde ikke saa snart modtaget posten, førend jeg strax blev konsuleret og brugt saavel af Sorø bys indbyggere som omkring paa landet, saa at min praxis inden føje tid saa anselig tiltog, at jeg kan regne, at jeg havde et levebrød det ene aar som det andet paa 1000 rdl. — —«

Buchhave var ikke alene medicus for akademiet, men for hele akademiets store gods, og det gik hurtigt op for ham, at fødselshjælpen var overordentlig slet. Han udgav derfor allerede 1768 et lille skrift: »Korteste og nødvendigste undervisning for jordemødre paa godset af det ridderlige akademi i Sorø«. Dette skrift betegnes et enkelt sted af *E. Ingerslev*[45]) som den første originale danske jordemoderbog, naar bortses fra *Buchwalds* to, der var oversættelser, men dette er dog ikke rigtigt, thi den første er fra 1688[46]), og *Ingerslev* nævner selv i samme værk *Bertel Wichmands* fra 1755[47]). Det var imidlertid et emne, som beskæftigede *Buchhave* meget, for 1771 udgav han et anonymt værk: »Ortophili tanker om lægevidenskabens nuværende tilstand og nødvendige bedringer i Danmark og Norge«, og heri kom han med en udførlig beskrivelse af jordemodervæsenet og forslag til dets forbedring[48]). I det samme skrift angriber han fakultetet meget stærkt og foreslaar bl. a. en sammenslutning af fakultetet og den kirurgiske læreanstalt. Dette spørgsmaal var ikke noget nyt, men det var netop fremme paa den tid, for de planer, som *Struensee* havde, og som for det medicinske fakultets vedkommende var udarbejdet af *Buchhaves* lærer *Christian Johan Berger,* gik netop ud paa en saadan sammenslutning, som dog ikke blev gennemført, da *Struensee* og med ham *Berger* blev styrtet.

Men det var ikke alene jordemodervæsnet, der interesserede *Buchhave,* han var ligesom *Burser* og *Holm* en ivrig botaniker, og han holdt endogsaa botaniske forelæsninger i Sorø. Det ved man, fordi han 30. januar 1769 sendte apotekeren en reg-

ning[49]), hvori den ene post hed: »Mit botaniske collegium, for hvilket jeg af de andre auscultanter pro persona fik 10 rdl., men ikke begærer mere af Dem end 5 rdl.«. Det vilde apotekeren, som laa i voldsom strid med *Buchhave,* hvad jeg strax skal komme tilbage til, ikke gaa ind paa, men svarede: »At De har faaet 10 rdl. af de auscultanter, som besøgte Deres botaniske collegium, er mig kært, men jeg var ikke nogen auscultant; thi De med Deres broder anmodede mig alt for ofte at komme derind, og imod min villie, saa jeg havde ikke ventet slig urimelig regning, og samme ikke heller betaler; thi da jeg var dreng, lærte jeg botaniken saa meget jeg behøver til pharmacien«.

Buchhaves broder hed *Jens,* var født c. 1742, student 1764 og blev alumne paa Valkendorfs kollegium, da broderen kom til Sorø. Han studerede medicin, gjorde tjeneste paa Frederiks hospital, men døde 11. december 1770.

De botaniske studier fik imidlertid meget større betydning for den ivrige læge. Et af de vigtigste lægemidler paa den tid var chinabarken, men den var meget dyr, og det var derfor ikke saa underligt, at man gerne vilde finde et billigere og lige saa virksomt middel, og hvorfor skulde et saadant ikke kunde findes imellem danske planter? *Buchhave* gjorde forsøg og han mente at have fundet et udmærket middel i nellikeroden, geum urbanum, som mageligt kunde erstatte chinabarken. Han studerede dette spørgsmaal ivrigt, men offentliggjorde ikke noget derom, medens han var i Sorø, det var først noget senere han skrev derom. Meddelelsen blev modtaget med begejstring navnlig af den impulsive og temperamentsfulde *Tode.* Da fortsatte forsøg imidlertid nærmest var negative, vendte *Tode* om og skrev meget nedsættende om midlet. Dette gav anledning til voldsomme polemiker og et dødeligt fjendskab mellem de to mænd, men hele denne strid vedkommer ikke *Buchhaves* ophold i Sorø

uden for saa vidt, at det var der, han først havde studeret nellikeroden.

Hvis der ikke havde været andet at meddele om *Buchhaves* ophold i Sorø, vilde han have efterladt sig et godt minde, men der skete meget mere, idet han og apotekeren kom i voldsom krig med hinanden, en skandale, som sikkert har vakt forargelse i den lille fredelige by. Aarsagen var først og fremmest reskriptet af 14. januar 1763, hvorefter akademiets læge, naar han var doctor medicinæ, skulde visitere apoteket. Apotekeren i Sorø var *Rasmus Kierboe,* som synes at have bestyret apoteket fra nytaar 1764, men først blev priviligeret 28. maj 1767, hvorpaa han købte det for 4200 rdl.

Buchhave begyndte strax at nedsætte apotekerens taxationer af recepter, og da dette gentog sig 1769, klagede *Kierboe* til collegium medicum, og dette lod recepterne taxere i København og gav derefter *Kierboe* ret, hvilket blev meddelt begge parter. *Buchhave* remonstrerede 10. maj 1769, men collegium medicum besluttede, efter at sagen havde cirkuleret, at man ikke skulde give ham noget svar derpaa, saasom han paa den ene side intet havde fremført, som kunde foranledige collegiet til at forandre sin decision, og paa den anden side viste han saa aabenbart animosité imod apotekeren, at man ikke vidste, hvorvidt man turde tro eller binde sig ved hans beskyldninger.

Klagerne vedblev, men den 30. oktober 1769 meddelte collegium medicum *Kierboe*, at *Buchhave* havde lovet for fremtiden ikke mere at dispensere sine medikamenter, men lade patienterne gaa paa apoteket; medikamenter til sit rejseapotek vilde han tage hos *Kierboe* mod sædvanlig rabat. Collegiet formanede dog apotekeren til at vise høflig og ærbødig optræden overfor doctoren, der vilde have strengt indseende med de fejl, som muligt maatte blive begaaet paa apoteket.

Samme dag collegiets skrivelse var dateret, vilde *Buchhave* visitere apoteket, men da *Kierboe* havde anmodet byfogden og byskriveren om at være tilstede som vidner, gik *Buchhave* strax sin vej. Apotekeren vilde have, at de to øvrighedspersoner skulde gaa til *Buchhave* og undersøge hans medicinbeholdninger, men det vilde de naturligvis ikke. Den næste Dag foretoges visitationen i overværelse af kirurgen *Gerhardt,* som *Buchhave* tog med. De nødvendige medikamenter fandtes i god og brugbar stand, men nogle ting blev kasseret, og der forlangtes anskaffet en del andre ting. I December tilbød *Buchhave* at overlade apotekeren de medicamenta composita, som han havde købt af den bekendte apoteker paa Frederiks hospital *Cappel,* for indkøbspris, og apotekeren overtog beholdningen for 17 rdl. 3 mark og 1 skilling.

Apotekeren sad imidlertid meget daarligt i det og skød skylden derfor paa lægen, som han paastod havde bragt ham og hans apotek i blame og ruin, og det paa en intrikat, underfundig ulovlig, uberettiget og ubeviselig maade, alene sig til fordel. *Buchhave* havde især i 1769 fra januar maaneds begyndelse til oktober maaneds udgang solgt og leveret medikamenter offentligt saavel til akademiet, dets gods, byens folk som til landet. I samme tidsrum havde apotekeren ikke mindste aftræk paa medikamenter eller en eneste recept fra *Buchhave.* Det er ikke saa underligt, at dette ikke kunde gaa, og Slagelse hospital, som havde panteret til første og eneste prioritet i apoteket skred ind, fik 22. november 1770 dom og gjorde 11. januar 1771 indførsel efter dommen.

Apoteket laa paa torvet i den del af »Herrernes gaard«, hvor nu raadhuset ligger, medens *Buchhave* boede i den anden ende af samme gaard, som endnu staar. Naar lægen altsaa kom hjem fra akademiet, maatte han passere apoteket, men afstanden

mellem dem var ganske lille. Jeg skal nu efter sagens akter, saaledes som de gengives af *Schmiegelow,* skildre begivenhederne.

Apotekeren havde længe før det overfald, som nu skal omtales, udtalt, at hvis han kunde faa lægen under fire øjne, vilde han slaa arme og ben i stykker paa ham, saa han aldrig skulde glemme det, saa længe han levede. Da *Buchhave* saa den 15. januar 1771, som han plejede ved middagstid, gik hjem fra akademiet, stod apotekeren paa trappen udenfor apoteket og ventede paa ham. Han fik ham ind under foregivende af at have noget vigtigt at tale med ham om. Saa snart de var kommet ind i apotekets forstue, laasede apotekeren døren og begyndte at slaa løs paa doctoren med en 1½ alen lang og 6 pund tung jernstang, der hørte til urtepressen. *Buchhave,* der var overbevist om, at hans sidste time var kommet, styrtede hen til vinduet, aabnede det, skreg om hjælp og raabte: han myrder mig. Apotekeren trak ham i haaret for at faa ham væk fra vinduet, men da det ikke lykkedes, kastede han doctoren ud af vinduet, hvorved han faldt et par meter ned paa gaden, tildels paa ryggen. Der var sne paa gaden. Doctorens haarpung, muffe og hat blev paa valpladsen, og han maatte gaa hjem i stærkt medtaget tilstand. Hans hoved, ansigt, lintøj og klæder var fulde af blod, og sneen under vinduet var stærkt blodfarvet. *Buchhave* var længe efter stærkt medtaget, led af hovedpine, var øm og stiv i hoved, hals og ryg og kunde ikke passe sin praxis i flere uger.

Kirurgen *Gerhardt* maatte naturligvis afgive erklæring om læsionerne, og det gjorde han sammen med sin svend *Herzfeldt,* som forøvrigt aldrig fik examen. De bevidnede at *Buchhave* havde faaet et hul i hovedet og et under armene samt 16 forskellige huller og saar i ansigtet! *Buchhave* stævnede apotekeren for by- og borgerretten i Sorø, hvor sagen inkamineredes

21. januar 1771, men dommen afsagdes først den 12. december 1771, og ved den idømtes *Kierboe* 3 Gange 40 lod sølv samt 3½ lod sølv for hvert af de 16 andre saar og for haargreb 9 rdl. Endvidere fik *Buchhave* 30 rdl. for afsavn af praxis i 3 uger, og apotekeren skulde betale sagens omkostninger.

Denne dom appellerede apotekeren til Sorø akademis hofret den 3. februar 1772, men ogsaa her gik der ikke mindre end 10 maaneder, inden dommen faldt. Straffen blev meget betydelig nedsat, idet apotekeren fritoges for voldsbøderne. Dette lyder meget mærkeligt, og man skulde tro, at der deri ligger, at professorerne og overhofmesteren, som var dommere, ikke fandt *Buchhave* sagesløs. Doctoren var naturligvis ikke tilfreds med denne dom og apellerede til højesteret, som stadfæstede underretsdommen, forhøjede bøderne og idømte apotekeren alle sagsomkostningerne og store bøder til justitskassen.

En ting opnaaede apotekeren: *Buchhave* turde ikke mere visitere apoteket, i alt fald skrev han i et brev til amtsforvalter *Holm* i Hørsholm, hvori han klager over apotekerens daarlige administration af apoteket, at apotekeren har overfaldet ham, hvorfor han snart i to aar ikke havde turdet komme og visitere.

Denne affære maa nødvendigvis have gjort et stærkt indtryk i Sorø, og man skulde tro, at *Buchhaves* anseelse var blevet stærkt rystet, men derom ved man vist ikke noget. Helt umulig kan han ikke have gjort sig, for 21. maj 1773 giftede han sig med en i Sorø boende enke *Christiane Frederikke v. Pultz,* som var født 21. juni 1740 paa Møllegaard ved Rudkøbing, datter af ritmester *Henrik Christoffer v. Pultz* og *Bertha Sophie Kaas.* Hun havde været gift med præsten *Hans Dreyer* og var meget velhavende. I Sorø ejede hun den saa-

kaldte Trautnerske gaard i Baggaden. —I 1776 købte *Buchhave* Grevensvænge ved Næstved for 29,950 rdl., opgav sin stilling i Sorø og flyttede ud paa landet. I sin ovenfor omtalte ansøgning til kongen af 1. november 1785 siger han derom: »Men som det stedse har været min yderste attraa at gøre mig saa nyttig for det almindelige, som mine kræfter nogensinde tillod, gjorde jeg strax adskillige forsøg paa iblandt vore indenlandske urter at finde et febermiddel, der kunde sættes ved siden af china barken, for hvilken saa store pengesummer udgaar af landet, eller i det mindste gøres mere undværlig, og da jeg af de gjorte forsøg havde haab om at reussere herudi, og mig var betagen lejlighed til der paa stedet at fuldføre mine begyndte forsøg, resolverede jeg i hensigt til min daværende økonomiske forfatning i aaret 1776, uden at nyde ringeste godtgørelse af min eftermand eller andetsteds at vorde ansat, at opgive dette levebrød.«

Paa Grevensvænge blev *Bucchhave* kun til 1781, da han flyttede til København, hvor han førte en meget urolig tilværelse i voldsomme polemiker navnlig med *Tode,* og praktiserede indtil sin død 16. november 1796. Hans liv efter at han havde forladt Sorø er der ikke grund til at komme ind paa her, men jeg skal blot citere den udtalelse, som hans ven den udmærkede stadslæge i København *Christian Elovius Mangor* kom med ved hans død:

»Han var en arbejdsom mand, men megen af hans praxis var hos den fattige, hvis betaling ene blev taksigelser. Hans skrifter bærer vidne om hans kundskaber. I hans ledige timer var musiken (violoncel) hans eneste tidsfordriv, den han elskede med varme og morede sig med lige til sine sidste dage. Han var i sin snevre kreds behagelig, men i mange domme meget streng. Den store trang han havde at kæmpe med i sine

studenterdage, de adskillige forurettelser siden efter og en del ubehageligheder, hans livsvej var bestrøet med, gjorde, at han ansaa de fleste for partiske og uretfærdige især blandt sine overmænd. Hvor megen grund han havde dertil, kan ingen uden den altseende bedømme. Men naar han i sine lærde stridigheder er paastaaelig, skete det uden tvivl, fordi han troede at opofre den gode sag, om han gav efter«.

XII

Da *Buchhave* forlod akademiet, faldt valget af læge paa *Jens Bang,* en mand af usædvanlig og flersidig begavelse, »en af landets dueligste, gæveste og retskafneste mænd, hvis hele liv var daad, og hvis eneste id var gavn«.

Jens Bang var født i København 1. august 1737 som søn af renteskriver, kammeraad *Jens Bang* og *Mette Schurmann*[50]). Han blev student 1756, tog examen philosophicum 1758 og gav sig saa til at studere medicin. Under sit studium fungerede han som prosektor for professor *Rottbøll* ved hans anatomiske forelæsninger paa universitetet og ved professor *Christian Bergers* anatomiske forelæsninger paa kunstakademiet. 1764 holdt han efter *Bergers* anmodning forelæsninger for jordemødrene paa fødselsstiftelsen og hjalp *Rottbøll* med tegninger af en del udenlandske planter. I 1768 holdt han under *Bergers* fraværelse anatomiske forelæsninger paa kunstakademiet. 1770 ansattes han som prosektor ved universitetet, men der var det for ham ubehagelige ved denne stilling, at han skulde lønnes af nogle indtægter fra Vestindien, men da disse ikke indgik, maatte han 1774 ansøge om at faa sin tilgodehavende løn, hvilket tilsidst lykkedes[51]). Som prosektor holdt han anatomiske forelæsninger. I 1773 blev han yderligere engageret af overlæge *Fabricius* til at assistere ved den kliniske undervisning paa Frederiks hospital. Som alumne paa kommunitetet og Eilersens kollegium viste han sin dygtighed i det latinske sprog ved talrige disputatser, hvis emner dels var hentede fra fødselsviden-

skaben, dels fra hygiejnen, f. ex. om snørlivets nytte og misbrug, dels fra anatomien og fysiologien. Han udgav en oversættelse af et fransk skrift, som han kaldte: Underretningen for landmanden angaaende sundheden. Allerede 1761 blev han valgt til medlem af selskabet til nyttige videnskabers fremme, hvor han udmærkede sig ved en afhandling om rebslagerkunstens forbedring, som senere oversattes til fransk. Da der 1763 grasserede en alvorlig epidemi af kvægsyge, valgtes han sammen med en anden medicinsk student *Urban Bruun Aaskow* til at studere den nærmere. Af anerkendelser fik han yderligere i 1772 udnævnelse til medlem af det trondhjemske videnskabernes selskab og af det kgl. medicinske selskab i København.

Men samtidig med alt dette studerede han paa kunstakademiet navnlig arkitektur og fik 1760 den lille, 1761 den store sølvmedaille, 1764 den lille og 1765 den store guldmedaille. Tillige øvede han sig i at stikke i kobber, saa han kunde ledsage sine afhandlinger med kobbere af egen tegning og eget stik.

Under alt dette havde *Bang* vanskeligt ved at tjene tilstrækkeligt, og han maatte derfor give undervisning ikke blot i anatomi, men ogsaa i geometri, arkitektur, perspektivtegning, landkort- og frihaandstegning. Han tegnede prospekter til Pontoppidans atlas (*Weitemeyer* har talt 10 signerede[52])) og lavede for bygmestre udkast til større og mindre bygninger. Han fik dog ikke meget for sit arbejde, f. ex. for at undervise dronningens og arveprinsessens pager i arkitektur og frihaandstegning fik han kun 35 rdl. om aaret. *Berger* opfordrede ham 1771 til at give betænkning om et nyt reglement for kunstakademiet og anbefalede ham til lærer i anatomi ved kunstakademiet, hvad han dog ikke blev dengang, men aaret efter valgte kunstakademiet ham til at holde forelæsninger over arkitektur og perspektiv i lærerens fraværelse.

Naturligvis sinkede alt dette hans medicinske studium, og

først 1773, da han var 36 aar, tog han sin medicinske examen og fortjente utvivlsomt derefter en to maaneders ferie, som han anvendte til at rejse til Norge med sin ven *Jacob Schnell,* som ejede Næs jernværk i Norge. Da han kom tilbage gjorde han tjeneste paa Frederiks hospitals medicinske afdeling.

Endelig den 3. august 1774, to dage efter at han var fyldt 37 aar, disputerede han for den medicinske doctorgrad. Hans emne var fødslens mekanisme, en fortrinlig afhandling, hvori han klarlagde *Bergers* lære. Afhandlingen var ledsaget af 3 af ham selv tegnede og stukne kobberstik. Han creeredes til doctor medicinæ af professor *Kratzenstein* og blev derpaa engageret af sin ven *Jacob Schnell* til at være læge ved Næs jernværk ved Arendal med 300 rdl. aarlig gage og alting frit*). Han blev her i c. 3 aar[53] [54]), men saa længtes han tilbage til Danmark.

Den 6. november 1776 blev han efter indstilling af overhofmester *Reitzenstein* ansat som læge ved Sorø akademi. Han skulde have 300 rdl. og frit hus eller godtgørelse derfor, mod at han skulde være pligtig »at opvarte saavel paa akademiet som paa godset uden videre betaling (medikamenter undtagne) i alle de kurer, som maatte indfalde, hvad enten samme maatte vedkomme medicinen og kirurgien«[55]). I nekrologen over ham

*) Kuriøst nok creeredes *Bang* af *Kratzenstein,* min hustrus tiptipoldefader, og engageredes af hendes tipoldefader *Jacob Schnell,* hvis søn blev gift med *Kratzensteins* datterdatter. Vi har en stor punchebolle, hvori med store forgyldte bogstaver staar: Jacob Schnell 1772, og den har sikkert været brugt under *Bangs* to ophold paa Næs jernværk. *Jacob Schnells* hustru var datterdattersdatter af prof. med. *Johannes de Buchwald,* som altsaa var min hustrus 4 gange tipoldefader. Af andre her i bogen nævnte personer er *Hans Svaning* og *Thomas Fincke* hendes 5 gange tipoldefædre og erkebiskop *Svane* hendes 3 gange tipoldefader.

siges: »I 25 aar beklædte han denne post med udmærket held og hæder; her begyndte hans egentlige praktiske liv, og de kundskaber, han saa møjsommeligt havde erhvervet sig under sit ophold ved universitetet fik han her lejlighed til at vise i sit fulde lys. Hans kloge og sindige vandel, hans ufortrødne omsorg for sine syge, hans heldige kure erhvervede ham snart en ubegrænset tillid i en meget stor cirkel af hans taknemmelige medborgere, saaledes at han næsten dag og nat var i beskæftigelse. Ikke aleneste i Sorø og dens nærmeste omegn var han kendt og yndet, men ved enhver alvorlig sygdom i en stor omkreds af hans opholdssted blev hans nærværelse og hjælp anset som aldeles uundværlig. Med inderlig velvillie bistod han enhver lidende; i fødselshjælpen, denne saa vigtige del af lægevidenskaben, var han udmærket heldig, og som kyndig kirurg paatog han sig ogsaa og udførte lykkelig mange kure af sygdomme, som de egentlige medici sjældent plejer at give sig af med.«

I 1782 maa kirurgen *Mørch* have forladt Sorø, for *Bang* blev saa tillige kirurg ved akademiet. Da overhofmesteren var bortrejst, anmodede han collegium professorum om fornøden instrux som akademiets kirurg. Den fik han, men da han vilde hæve kirurgens gage, nægtede overhofmesteren at udbetale den, før der var kommet kgl. resolution derpaa, idet han oplyste, at *Bang* indtil 1782 intet havde haft med kirurgi at gøre, da der altid havde været kirurg i Sorø. Den kgl. resolution kom den 7. maj 1783, hvorved *Bang* fik 50 rdl. og 8 favne brænde som kirurg i Sorø mod at han stadig skulde holde en paalidelig svend.

I 1785 afløstes den kirurgiske læreanstalt theatrum anatomico-chirurgicum af kirurgisk akademi, og dette satte alt ind paa at hævde sin stilling og ikke mindst sin indstillingsret til kirurgiske embeder. Der oprettedes i de følgende aar en mængde

distrikskirurgikater rundt om i landet, og deriblandt ved kgl. reskript af 9. maj 1788 et distriktskirurgikat i Sorø, som kom til at omfatte en mængde sogne, nemlig Stenmagle, Flinterup, Gyrstinge, Munke-Bjergby, Bromme, Pedersborg, Sorø, Slagelille, Bjernede, Fjenneslev, Alsted, Broby, Lynge og Kindertofte af Sorø amt og Tersløse, Nidløse og Stenlille sogne af Holbæk amt.[56])

Da en af kirurgisk akademi examineret kirurg havde ret til baade kirurgisk og medicinsk praxis, frygtede *Bang* ganske naturligt for at faa en farlig konkurrent. Dette gav anledning til en række indlæg[57]), som jeg for en stor del skal gengive, dels fordi de i høj grad vedkommer *Bangs* ophold i Sorø, dels fordi de er meget illustrerende for tidens opfattelse og særligt for det spændte forhold mellem medici og kirurger.

Den 18. maj 1788 skrev *Bang* til kirurgisk akademi:

»Underdanig P. M. — Da det nyligen er blevet mig indberettet, at H.M.K. har approberet indretningen og inddelingen af 12 faste og 2 extra-land-kirurgikater i Sjælland, hvoraf en bliver at ansætte i Sorø med 150 rdl. i gage, og tildelt distrikt hele Sorø amt og af Holbæk amt sønden Ondløse Vaad, saa tillades mig herved at tilkendegive det kgl. kirurgiske akademi, at jeg som medicus ved Sorø ridderlige akademi og gods er tillige kirurg for samme sted ifølge min bestalling af 6. november 1776 og en kgl. resolution under 7. maj 1783, hvorefter mig allernaadigst tillægges 50 rdl. og 8 favne brænde i gage som kirurg, imod at jeg stedse holder en paalidelig svend, der i kirurgiske tilfælde kan gaa mig til haande, naar omstændighederne skulde hindre min egen nærværelse eller tilsyn. — Efter denne allern. befaling antog jeg en underkirurg, til hvilken jeg maatte overlade min liden chirurgi gage og beholder selv intet for min egen anordning, opsigt og ansvar eller til kirurgiske instrumenters anskaffelse og vedligeholdelse. Jeg har

at besørge alle de kure, som maatte indfalde, hvad enten samme vedkommer medicinen eller kirurgien paa Sorø akademis gods. Dette udgør for det meste det hele af Sorø amt og den del af Holbæk amt, som ligger sønden for Ondløse Vaad eller Aamosen: altsaa det samme distrikt, hvorpaa der nu skulde ansættes en anden kirurg lige ved siden af mig og dele praxis med mig paa nogle faa mile i omkreds, hvor sjældent forefalder kirurgiske operationer af vigtighed. Herved vilde mine indkomster forringes i stedet for, de burde forbedres, da jeg i mange aar har været practicus, min familie forøges og levnedsmidlerne er dyrere end forhen. — Det er nu paa 12. aar, at jeg har forestaaet dette kirurgikat og ikke alene her i distriktet men endog langt om i landet med god lykke selv forrettet endog vigtige kirurgiske operationer, dels formedelst folks fortrolighed til mig, dels af mangel paa habile kirurger paa nogle steder, lige som jeg og i nogle aar har været den eneste accoucheur her i landet. Jeg har frekventeret kirurgiske forelæsninger af d'hrr *Crüger, Hennings, Berger, Kølpin* og *Callisen* og tillige bivaanet en del af deres kirurgiske operationer. Ved min medicinske examen har jeg i aaret 73 aflagt prøve paa min indsigt i kirurgien. Jeg haaber altsaa, at intet kan findes imod, at sligt et kirurgisk embede jo med sikkerhed kan betros mig. Min underdanige begæring er derfor til det kgl. kirurgiske akademi, at jeg af samme maatte blive foreslaaet til at blive i besiddelse af kirurgikatet i Sorø og at nyde den for en kirurg anviste gage 150 rdl.«.

Først den 28. maj 1788 kom *Bangs* andragende til behandling i kirurgisk akademi, og man bestemte i de høfligste terminis at svare ham, men inden dette havde *Bang* allerede 25. maj sendt et andragende til kongen, hvori han fremhævede, at ved ansættelse af en anden kirurg vilde distriktet blive delt imellem to personer. »Hertil kommer, at den, som af det kgl. kirur-

giske akademi skulde foreslaas, har tillige licentiam medicam, derved blev tillige mit medicinske embede delt og maaske tilsidst ganske ophævet, hvilket lettelig kunde indtræffe, dersom den anden beskikkede kirurg enten formedelst sin nyhed eller snaksomhed eller sligt kunde mere drage folket i fortrolighed til sig. Og det er noksom bekendt, at sligt ofte gør mere indtryk end den største grundighed, lærdom og erfarenhed. Jeg som nu paa 12. aar har været medicus og chirurgus her i distriktet, kom altsaa til at tabe i mine indkomster og blev maaske endelig bragt i armod med kone og 5 børn. — Hvorledes jeg har forrettet dette mit medicinske og kirurgiske embede, derpaa kan jeg frembringe de bedste vidnesbyrd, om det allern. skulde blive mig befalet. — Formedelst min møjsommelige og virksomme tjeneste i saa mange aar burde jeg tvertimod vente forbedring i mine vilkaar. Jeg har under 18. ds. tilkendegivet det kgl. kirurgiske akademi, at jeg tillige er kirurg i dette distrikt, hvortil det skulde foreslaa en kirurg. Jeg har og anmodet det om at foreslaa mig til at nyde den for en kirurg her i distriket ansatte gage 150 rdl., ligesom en del kirurger i nogle andre distrikter, som tilforn ikke var betalte kirurger, er foreslaaede til at nyde den for hvert distrikt fastsatte gage. Jeg haaber altsaa, at intet kan findes imod, at dette kirurgiske embede fremdeles med sikkerhed kan og bør betros mig ene, som i saa mange aar har været bestaltet kirurg ved Sorø akademi og gods. Vel har jeg som kirurg ved akademiet aarlig 50 rdl. og 8 favne brænde, men alt dette maa jeg give til underkirurg. Det er med den største vanskelighed jeg kunde faa et menneske, som vilde paatage sig det for saa liden belønning. — Naar altsaa nærværende underkirurg ved døden eller anden maade afgaar, kan jeg umulig vente at faa noget andet dueligt subjekt for den gage. Det er og langt fra, at denne eller nogen anden dermed kan udkomme. Ingen skulde kunne paatage sig det

ringere end omtrent 100 rdl. og maaske derover. Jeg maatte da lægge resten til af det lidet jeg har som medicus og desuden anskaffe og vedligeholde kirurgiske instrumenter. — Min allerund. ansøgning er derfor, at D.K.M. vilde lægge denne velgerning til de mig forhen beteede naader, at mig foruden den af Sorø akademi havende gage allern. maatte forundes den for en kirurg i distriktet ansatte gage 150 rdl.«.

Det var ikke alene *Bang,* som frygtede en konkurrent, det var tvertimod almindeligt, at det vakte skræk, naar der blev tale om ansættelse af en læge til et eller andet sted, og det skønt distrikterne var saa store i areal, at man skulde synes, at en læge ikke kunde overkomme arbejdet — men dengang benyttedes læger ikke paa den maade som nu, men man hjalp sig i almindelighed med husraad eller med kloge koner eller andre kvaksalvere.

Kirurgisk akademi saa maaske nok lovligt doktrinært paa sagen, men man savnede overgangsbestemmelser, og man vilde hævde sin ret og stilling. Man havde som sagt vedtaget at svare *Bang* i de høfligste former og det skete, idet akademiet 6. juni 1788 tilskrev *Bang:*

»P.M. Paa grund af hr. dr. *Bangs* meget ærede skrivelse af 18. maj 1788 forsikrer vi doctoren herved om vor agtelse, men til kirurgiske betjeninger vover vi ikke at foreslaa andre end de ved akademiet examinerede. Hr. doctoren har nu ved universitetet aflagt sin examen med megen berømmelse: denne prøve er fornemmelig efter nærværende forfatning og efter forordningen af 22. juni 1785 i kirurgien ej tilstrækkelig, hvorfor, saafremt det maatte behage hr. doctoren at underkaste sig examen in chirurgicis (hvilken efter al formodning om Deres indsigter ikke kan falde Dem vanskeligt og i faa timer kan afgøres), da var akademiet i stand til at gøre, hvad det saa meget ønskede,

Med.-hist. museum.

Jens Bang.

og da skulde akademiet med megen fornøjelse bringe hr. doctoren i forslag«.

Det var en mærkelig fordring akademiet her stillede til en mand paa 51 aar, som havde praktiseret i saa mange aar og tilmed haft officiel stilling som kirurg. Det følger af sig selv, at *Bang* ikke kunde gaa ind paa akademiets fordring, og han svarede da ogsaa den 22. juni 1788 — treaarsdagen for akademiets oprettelse —:

»Under 6. ds. har det kgl. kirurgiske akademi beæret mig med svar paa min skrivelse af 18. maj h. a. og tjener herved til skyldigst gensvar, at jeg ikke kan eller bør underkaste mig den forlangte examen in chirurgicis af følgende grunde.

»H. kgl. M. har i aaret 76 allern. forundt mig bestalling paa at være chirurgus ved Sorø akademi og gods, og i aaret 83 ved en kgl. resolution stadfæstet mig i samme kirurgiske embede alt paa grund af min aflagte prøve in chirurgicis ved det medicinske fakultet, af mine attestata fra d'hrr. chirurgicis og af min bekendte flid og virksomhed saavel i anatomien som kirurgien. Ved denne kgl. naade blev jeg altsaa dispenseret fra examen paa theatrum anatomico-chirurgicum. — Det er nu paa 12. aar, at jeg hidindtil upaaklageligt og upaatalt har forestaaet og været i besiddelse af kirurgikatet i det selvsamme distrikt, hvori det nylig oprettede kgl. kirurgiske akademi agtede at foreslaa et andet subjekt. Ikke heller kan den nye kirurgiske indretning med provinsialkirurger finde sted i et distrikt, hvori der alt i mange aar har været allern. beskikket kirurg. En saa naadig og suveræn regering som den danske tillader ikke, at to mænd skal indsættes i et og samme levebrød, der næppe er tilstrækkeligt til en mands udkomme. — Dersom jeg efterkom det kgl. kirurgiske akademis forlangende at fremstille mig til examen chirurgicum ved samme akademi, saa handlede jeg

imod majestæten, som for lang tid siden allern. har betroet mig et kirurgisk embede, imod mine medborgere, som længe har forundt mig deres ganske fortrolighed og imod min egen værdighed som creeret doctor, kgl. embedsmand, æresmedlem i kunstakademiet og medlem i det kgl. norske videnskabernes selskab og det kgl. medicinske selskab.

»Vanskeligt kunde det ikke falde mig at tage examen in chirurgicis, da jeg har hørt flere forelæsninger over alle kirurgiens dele med akademiets nærværende udlærte elever, bivaanet flere kirurgiske operationer saavel paa levende som paa døde mennesker, foretaget alle brugelige kirurgiske operationer paa cadavere især under hr. justitsraad *Callisens* opsigt og vejvisning, hvorpaa hr. prof. *Winsløw* kan være vidne, da han tilligemed mig frekventerede kirurgiske og anatomiske forelæsninger hos ham og flere. Hr. justitsraad *Hennings* og hr. justitsraad *Kølpin* har selv været mine lærere i kirurgi og har altid tilforn givet mig prøver paa deres venskab.

»Til anatomisk og kirurgisk examen ved theatrum anatomico-chirurgicum har jeg manuduceret nogle subjecta i daværende reservekirurg *Bæhrens* fraværelse formedelst sygdom. Min indsigt og færdighed i anatomien er noksom bekendt end og hos fremmede nationer. Jeg har i nogle aar været prosektor under vor vidtberømte anatomicus hr. konferensraad *Friis-Rottbøll.*

»Saavel i Norge, hvor jeg opholdt mig i aaret 75 og 76 som her i landet har jeg siden forrettet adskillige kirurgiske operationer ikke alene i mit eget distrikt men endogsaa langt om i landet, hvor ingen habile kirurger har været at finde. Desuden har jeg og ifølge landphysicorum instrux at være tilstede ved alle kirurgiske operationer i mit distrikt. Det vilde altsaa i alle henseender være upasseligt, om jeg nu vilde fremstille mig til en kirurgisk examen efter at have i saa mange aar lært andre

og selv udøvet kirurgien, efter at være examineret i kirurgi af en *Callisen* og efter at have en kgl. bestalling som kirurg.

»Ifølge anførte haaber jeg, at det kgl. kirurgiske akademi med større sikkerhed for sig selv og uden at overtræde dets fundats kan indstille til H.K.M., om ikke den gage 150 rdl. som er bestemt for en kirurg i Sorø distrikt allern. maatte mig forundes, lige saa vel som andre chirurgis, der ikke engang vare bestaltede, allern. er tilstaaede den i enhvers distrikt fastsatte gage«.

Allerede den 28. juni 1788 svarede akademiet, men denne gang er skrivelsen kun underskrevet af de tre professorer ved akademiet, *Hennings, Kølpin* og *Winsløw,* men ikke som den første skrivelse tillige af de tre livkirurger, som var medlemmer af bestyrelsen. Akademiet skrev nu:

»Paa hr. doctor *Bangs* meget ærede skrivelse af 22. h. tjener til behageligt svar. — Vel har akademiet set hr. doctorens grunde for, at i mangel af en aparte beskikket kirurg i Sorø, de kirurgiske partes har været ham overdragne; men da nu en distriktskirurg i Sorø skulde beskikkes og af akademiet bringes i forslag, saa fordrede forsigtighed, at akademiet i forslag til denne post, som i forslag til alle andre kirurgiske embeder maatte holde sig de paaberaabte artikler i forordningen af 22. juni 1785 i alle punkter efterrettelig og vover akademiet ikke herfra at gøre nogen undtagelse«.

Imidlertid havde kancelliet indhentet erklæring fra stiftamtmand *Haxthausen,* som anbefalede *Bangs* ansøgning og som, for at det ikke skulde gaa ud over bønderne, som skulde betale, indstillede: Hvorvidt supplikanten efter slig beskaffenhed og omstændighederne maa finde allern. bønhørelse i det ansøgte, saaledes at han mod at nyde landdistriktschirurgi gagen for Sorø distrikt forbindes til at holde en af det kirurgiske akademi examineret og duelig befunden person mod saadan løn og

videre tillæg som de derom forenes kunne, som underchirurgus, indtil supplikanten enten ved døden afgik, eller chirurgi embedet ved hans forflyttelse eller paa anden (maade) maatte ledig vorde, og underchirurgen da vente D.M's allern. bestalling og distrikts gagen som virkelig chirurgus, saafremt han ved utrættet flid og redebonhed, vel anvendt flid og applikation for videnskaben og øvrige forhold mere og mere har søgt at værdiggøre sig til saadan D.M's allerh. naade.

Denne erklæring havde kancelliet sendt til kirurgisk akademi og det svarede kancelliet allerede 19. juni, før det havde svaret *Bang:*

»— — — Efter forordningen af 22. juni 1785 §§ 11—12 vover akademiet ej til kirurgiske embeder at bringe andre i forslag end de ved akademiet examinerede. Derfor maatte det behage dr. *Bang* at underkaste sig examen in chirurgicis, uden hvilken akademiet ej var i stand til at bringe ham i forslag. Hvad det af hr. stiftamtmand *Haxthausen* gjorte forslag angaar om *at en af akademiet examineret og duelig befunden person* skulde antages *som underchirurgus,* da kan akademiet ej andet end misbillige dette forslag, eftersom ingen chirurgus, som har udstaaet examen, tjener under en doctor medicinæ«.

Sagen kom nu igen til votering i kancelliet den 2. juli, hvor den først voterende skrev: Professorerne tilskrives vel efter det kirurgiske akademis (stolte) erklæring. *Bang* kan vel ikke betages, hvad han efter hans bestalling m. v. er i besiddelse af. Man kommer vel herover at høre collegium medicum. Dertil slutter de andre sig, og sagen gik altsaa til dette collegiums udtalelse. Den 2. august 1788 svarede collegium medicum efter et længere referat af det hidtil foreliggende:

»— — Collegium medicum kan i denne question ej anderledes skønne, end at alting taler til fordel for dr. *Bang* saa vel til beskikkelse i embedet som og til befrielse for videre examen.

I hensigt til det første maa det synes fornærmeligt, at da han allerede er beskikket til kirurg i Sorø, da ingen gage var derved, og han i alle disse aar vel og upaaklageligt har forrettet embedet, at han nu skulde udelukkes fra gagen, og en anden sættes ham ved siden til formindskelse i hans lovlige indkomster. Og hvad examen angaar, da kan det ej andet end anses for haardt og usædvanligt, at en possessor af et embede, som han upaaanket i flere aar har udøvet, skulde paany underkastes en prøvelse, allerhelst han i sin medicinske examen tillige er examineret i chirurgicis, og er velfortjent bekendt for sine grundige indsigter baade i anatomien og kirurgien. Man tror derfor efter rigtig overbevisning at kunne indstille dr. *Bangs* ansøgning til beskikkelse og befrielse for examen til fremgang, naar det høje kgl. danske Kancelli ellers ikke af andre principiis uden for denne sag skulde finde, at en enkelt mands paastand maa tilsidesættes for en senere offentlig indretning«.

Denne skrivelse er underskrevet af alle medicinske medlemmer af collegium medicum, medens ingen af kirurgerne har underskrevet — men disse deltog vist ikke i collegiets møder efter oprettelsen af kirurgisk akademi, til hvilket alle kirurgiske sager var henlagt. At medici holdt med *Bang* i hans ganske rimelige krav maatte da ogsaa ventes, og det var vel ogsaa derfor, at collegiet var spurgt af kancelliet.

I forestillingen til kongen gjordes som sædvanlig omhyggeligt rede for hele sagen, og resultatet blev, at *Bang* den 12. september 1788 beskikkedes til distriktskirurg i Sorø distrikt.

Dermed var sagen for *Bangs* vedkommende foreløbig forbi, men kirurgisk akademi var ikke tilfreds med resultatet, og det klagede engang senere derover og over en anden lignende sag til kancelliet og henstillede, at for fremtiden kun kirurger kunde faa kirurgiske embeder, men det skulde det ikke have gjort, for saa faldt der en kgl. resolution: »At akademiet har været

aldeles ubeføjet til at beklage sig over de tvende forbemeldte kgl. resolutioner, og at kancelliet har at tilkendegive bemeldte akademi saadant med tilføjende, at H.M. i de af akademiet ansøgte tilfælde vil vide saaledes allern. at resolvere, som omstændighederne paa den tid maatte udfordre det«[58]).

Kirurgisk akademi synes dog ikke at have slaaet sig til ro, for 7. maj 1800[59]) skrev det til kancelliet som svar paa en forespørgsel, som jeg dog hidtil ikke har fundet: »at dr. *Bang* i Sorø holder en amanuensis er meget nødvendigt for en practicus, der har et saa betydeligt distrikt at forsørge og tvende embeder forenede i sin person, nemlig baade som fysikus og distriktskirurg, helst da hastig hjælp og assistance ofte kan udfordres; men da den amanuensis, han nu har, hverken er autoriseret ved offentlig examen eller konstitueret, saa følger heraf, at dr. *Bang* vel kan betro sin amanuensis *Jauch* sin egen private praxis, for hvilken han maa staa til ansvar, men i de offentlige forretninger, obduktioner og andre judicielle forretninger bliver det embedsmandens pligt selv at være tilstede eller i sygdomstilfælde at lade en anden autoriseret læge af nærmeste distrikt møde for sig, efterdi ingen ret kan eller bør admittere hans uexaminerede medhjælpere, og generalitetskommissariats kollegierne ved deres udskrivninger ikke heller vilde have agtelse for hans attester. Og dette er saaledes en af inconvenienserne ved sammensmeltning af landsfysikater og distriktskirurgikater, i anledning af hvilken akademiet har i sin tid anmærket, at al hensigt af en mere udbredt hjælp for de lidende vilde derved bortfalde for det distrikt, som udreder distriktskirurg gage, der anvendes ikke til dens første bestemmelse men til tillæg for en landfysikus, som distriktet allerede havde. Men har en saadan fysikus engang gjort en saadan acquisition, maa han og efter akademiets formening enten selv bære den dermed følgende byrde eller ogsaa frasige sig den.

Paa disse grunde for at forekomme de mange følger, som kan flyde af en saadan tilladelse, som dr. *Bang* har ansøgt, drister akademiet sig ingenlunde til at indstille hans ansøgning til bønhørelse« — — —.

Man ser heraf, at *Bang* har haft vanskeligt ved at faa en kirurg til hjælp, og at han har maattet nøjes med uexaminerede svende. Det kunde bekræfte akademiets »stolte« svar, at ingen examineret kirurg vilde tjene under en medicus. Den *Jauch,* som omtales, er rimeligvis *Johan Nicolaas Jauch,* som var født i Schleiz i fyrstendømmet Reuss, og som blev immatrikuleret ved kirurgisk akademi allerede 1785[60]). Der er noteret om ham, at han blev skibskirurg, hvad man tidt blev efter en lille prøve. Mere ved man ikke om ham.

Bang giftede sig 30. juli 1779 i Sorø med *Caroline Christiane Henriette Louise Kraft,* der var født 5. april 1758 i Sorø, datter af justitsraad, godsinspektør ved akademiet *Peter Kraft* og *Birgitte Borthuus.*

Bang blev 1788 æresmedlem af kunstakademiet, 1797 medlem af videnskabernes selskab, men han slog sig ikke til ro i Sorø, for da der i 1801 tilbød sig en anden virksomhed for ham, søgte han den og fik den.

I København var stadsfysikus den udmærket dygtige dr. *Mangor,* men da han efterhaanden blev overvældet af arbejdet, besluttede man for at lette ham at gøre ham til viceborgmester i København med alt sundhedsvæsenet under sig. *Mangor* døde imidlertid, inden han fik udnævnelsen, og man ansatte da 16. oktober 1801 *Bang* som viceborgmester i København. Han flyttede altsaa til København, hvor der blev lagt stærkt beslag paa hans arbejdsevne. Han blev medlem af sundhedskollegiet ved dets oprettelse 1803, professor ved kunstakademiet i anatomi 1805, medlem af en stor mængde kommissioner og direktioner. Han kom med forslag til og tegnede et

sindssygehospital og et forbedringshus, men takket være krigen kom intet af disse projekter til udførelse. Derimod opførtes efter hans tegninger den ejendommelige graverbolig med kapel paa Assistens kirkegaard paa Nørrebro ved Nørrebros runddel. *Olrik* har i akademiets arkiv fundet nogle tegninger til et arresthus i Sorø, hvis forfatter man ikke kender. Billederne er gengivne i *la Cours* bog, og da *Olrik* og jeg en dag drøftede *Bangs* virksomhed, kom han pludselig med den tanke, at det var *Bang* som havde tegnet arresten. Som det vil fremgaa af en sammenligning af de to bygningers façader, lyder dette særdeles sandsynligt. *Bang* har forøvrigt efterladt sig et minde som arkitekt i Sorø, idet det smukke mindesmærke over *Reitzenstein* i Sorø kirke skyldes ham.

Bang døde i København den 25. februar 1808. Han begravedes paa Assistens kirkegaard lige overfor sin ven *Johan Clemens Tode*. »Intet pragtfuldt marmormonument knejser paa hans grav, ikkuns enkelte skønne træer, plantede ved venskabs haand, beskygger samme, men længe vil hans navn leve i taknemmelige medborgeres hjerter, og den skønsomme efterslægt vil i Danmarks aarbøger rejse ham et varigt minde, som en af landets dueligste, gæveste og retskafneste mænd, hvis hele liv var daad, og hvis eneste id var gavn«.

Ove Malling skrev under hans billede:

I Tanke, Tale klog og blid
i Kald, i Venskab troe.
Han ofred Æsculap sin Flid
og Muserne sin Roe.

Endnu i 1907 var der intet mindesmærke paa *Bangs* grav, som forlængst var forsvunden[52]), men for c. 15 aar siden er der bødet herpaa.

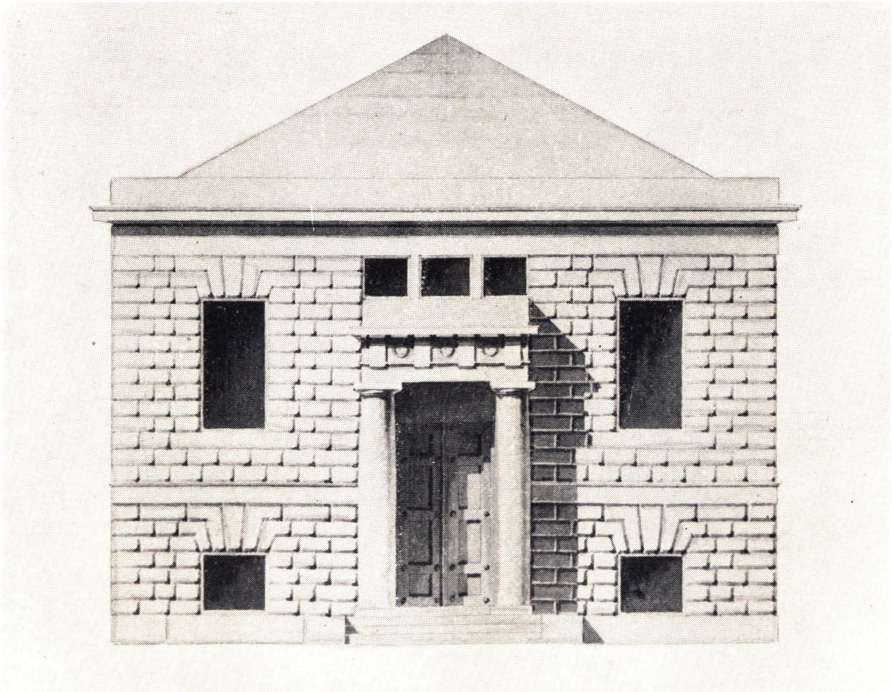

Plan til arrestbygning i Sorø.

XIII

Det var den 16. oktober 1801, at *Bang* blev udnævnt til viceborgmester i København, og dagen efter kommunicerede kancelliet kirurgisk akademi dette. Det var ikke mere end rimeligt, at kirurgerne nu vilde søge at faa en af deres ansat. Sagen var stadig den, at medici, som havde examen ved universitetet, ikke havde ret til kirurgisk praxis, — de fik det forøvrigt snart efter — medens kirurgisk akademis kandidater havde ret til baade kirurgisk og medicinsk praxis. Kirurgisk akademi overvejede sagen og skrev saa 27. november 1801 til kancelliet[61]):

»I anledning af det kgl. danske kancellis skrivelse af 17. f. m., maa vi give os den ære at melde: at viceborgmester *Bang* heraf staden, medens han var medicus ved Sorø akademi tillige obtinerede gage ej alene som kirurg ved nysnævnte akademi, men endog som kirurg i distriktet, der indbefatter Sorø amt og en del af Holbæk amt, hvilken sammenslutning af embeder dog ingenlunde herfra er blevet foranlediget. — Eftersom nemlig dr. *Bang*, endskønt han var en meget duelig medicus, ikke var examineret her ved akademiet, dristede vi os ikke til, tvertimod frd. af 22. juni 1785, at foreslaa ham til en kirurgisk post. Da nu medikatet er oprettet alene for Sorø akademis skyld, hvis personale er langt fra at være talrigt, og kirurgikatet derimod indbefatter en langt større og ulige mere udstrakt virkekreds, saa tror vi saa meget mere, at en kirurg og ikke en medicus nu burde udnævnes til fornævnte samlede embede, som ingen af de medici, der kunde formodes at anholde om disse

poster, har her ved akademiet studeret kirurgi, eller er efter forordningen 22. juni 1785 examinerede i de kirurgiske videnskaber, hvorimod alle her ved akademiet examinerede kirurger har tillige hørt forelæsninger over de medicinske videnskaber, hvori de tillige er blevet examinerede, i hvilken henseende ogsaa distriktskirurger og ikke distriktsmedici er ansatte allevegne paa landet, hvortil desuden kommer, at det distrikt, der kontribuerer til lønningen for den kirurg, der skulde bo i Sorø, synes at have ret til for denne extraordinære udgift at have en i de kirurgisk-medicinske videnskaber examineret mand til tjeneste ej alene i indvortes men ogsaa i udvortes skader og sygdoms tilfælde, hvilket sidste jævnlig forefalder paa landet«.

Akademiet tænkte vistnok paa sin reservekirurg senere livkirurg og generaldirektør for kirurgien, *Christian Fenger*[71]), men denne gang fulgte man ikke kirurgisk akademi fuldt ud, men man valgte den løsning, at man skilte de to embeder fra hinanden og udnævnte til distriktskirurg *Søren Wendelboe,* som jeg senere kommer til at omtale, og til medicus ved Sorø akademi dr. med. *Carstensen.*

Knud Nicolai Carstensen var født i København den 24. oktober 1750 som søn af brygger *Nicolai Carstensen* og *Anne Margrethe Bjørnsen.* Han blev student 1771 (privat dimitteret) og vilde tage sin medicinske examen 1779. Det gik ikke slet saa let, som han havde tænkt sig, for professor *Rottbøll* var borte, og professor designatus *Saxtorph* var konstitueret for ham. Nu hørte det til decani hverv at opgive kandidaten til examen et emne til skriftlig behandling i aflukket værelse i decani hus. Da *Saxtorph* som konstitueret decanus saa vilde opgive emnet, protesterede professor *Kratzenstein,* fordi *Saxtorph* kun var designeret professor og ikke ordinarius. Examen maatte saa opsættes, til *Rottbøll* kom hjem[62]). *Carstensen* fik dog examen 1779 med laud, men denne examen gav kun ret

til at disputere for doctorgraden, idet det var denne og ikke examen som før 1788 gav ret til praxis. Det varede dog til 1781, inden *Carstensen* blev doctor medicinæ. Han ansaas aabenbart for dygtig, for da *Kratzenstein* i 1782 foreslog, at *Aasheim* skulde gøres til professor, protesterede *Rottbøll* og nævnte bl. a. *Carstensen* som dygtigere og mere kvalificeret[63]).

Carstensen søgte 1781 stadsfysikatet i Trondhjem, men her foretrak man en Nordmand[72]), men den 8. maj 1782 blev *Carstensen* saa adjungeret landfysikus i Maribo, 25. juni 1783 blev han landfysikus i Aalborg og derfra forflyttedes han 18. juni 1802 til Sorø som læge ved akademiet. Han flyttede ind i *Bangs* gaard »herrernes hus«, men ellers ved jeg overmaade lidt om ham. Ifølge *Harhoffs* breve[64]) vakte han engang sensation i den lille by. Han var nemlig 6. september 1782 i København blevet gift med *Johanne Dorothea Strætt,* som var døbt den 22. januar 1751, men hun døde i Sorø 6. marts 1812. Han giftede sig saa med sin første hustrus ældre søster *Mette Margrethe Strætt,* som var født c. 1747. Da dette skete i 1812, var *Carstensen* altsaa 62 aar og hustruen c. 65 aar. Dette vakte opstandelse i byen, og fik *Harhoff* til at skrive i et udateret brev:

»Af bynyt, men som dog nu alt er gammelt her, er, at dr. *Carstensen* og jfr. *Strat* i gaar 14 dage indgik ægteskab. Sorøe har dog nok aldrig produceret nogen ægteskabelig forbindelse, hvoraf der er blevet leet saa meget som af denne, og dog er det virkelig en meget fornuftig og god handel af doctoren. Der var en gyselig løben for at gratulere, hvilket varede i mange dage. — Denne nyhed fortrængte ganske hvad der ellers i lang tid har beskæftiget Soranerne, nemlig den omsider skete opdagelse, at jægerne er gerningsmænd af de mange her forøvede tyverier«. — Der var jægere indkvarteret i byen.

Harhoffs bemærkning, at *Carstensen* havde gjort en god

handel, kunde tyde paa, at hustruen var velhavende, og at det var derfra, at hans formue stammede. Kort før sin død testamenterede han den til et rejselegat for en doctor medicinæ eller en candidatus medicinæ. Legatets kapital er nu efter velvillig oplysning fra kvæsturen paa 18247 kr.

Carstensen døde i Sorø 7. maj 1820 og hustruen 29. juni 1822.

Allerede fra 1794 var akademiet i fuld opløsning og ved branden 1813 lagdes bygningerne i aske, saa hverken *Bang* i sine senere aar eller *Carstensen* kan have været meget besværede af elevernes pasning. Da *Carstensen* døde 1820 var det derfor ikke saa underligt, at man ikke fik en ny læge til Sorø, men ansatte distriktskirurgen til tillige at være akademilæge.

Søren Wendelboe var født 26. maj 1775 i Roskilde, hvor hans fader *Christian Wendelboe* var brændevinsbrænder. Hans moder hed *Dorthe Malene Sørensdatter*. Han kom i Roskilde katedralskole og blev student 1794. Han gav sig derpaa til at studere ved kirurgisk akademi, blev underkirurg i søværnet 21. juni 1799 og tog saa sin kirurgiske examen i foraaret 1800 med første karakter. Strax efter blev han reservekirurg i søværnet og derefter som tidligere omtalt 1. oktober 1802 distriktskirurg i Sorø. I 1820 blev han altsaa tillige læge ved akademiet. Den 22. maj 1826 blev han udnævnt til kancelliraad.

Wendelboe var en velanskreven læge, som boede i et gammelt hus, hvor sparekassen nu ligger, men som efter *Wendelboe* blev bolig for hans svigersøn *Bojesen,* der blev hans efterfølger som distriktskirurg. Huset blev først revet ned 1879. Da *Wendelboe* var blevet 72 aar gammel, tog han 1847 sin afsked fra sin stilling ved akademiet og blev 28. juni 1847 udnævnt til ridder af Dannebrog. Han fortsatte endnu et par aar som distriktskirurg, men tog sin afsked 2. oktober 1851. Han døde

i Sorø 15. juni 1852. Han var 23. marts 1801 blevet gift med *Maren Kirstine Faber,* der var født 28. april 1777 i København og døde i Sorø 19. april 1850. Hun var datter af lysestøber *Peder Jensen Faber* og *Ane Margrethe Olsen.*

Man havde altsaa nu haft en fra kirurgisk akademi udgaaet læge som medicus ved Sorø akademi, men *Wendelboe* blev den første og eneste af denne kategori, og grunden hertil var den ganske naturlige, at den medicinske og den kirurgiske examen i 1838 blev slaaet sammen til en examen, og fra 1. januar 1842 forenedes medicinsk fakultet og kirurgisk akademi til et fælles lægevidenskabeligt fakultet ved Københavns universitet. For fremtiden gjaldt det om for Sorø skole at faa en dygtig praktisk læge med en solid uddannelse efter examen. Doctorgraden var ikke mere en nødvendighed, for den var kun en videnskabelig grad, og den gav ikke mere ret til lægepraxis, for denne var betinget af enten kirurgisk examen efter 1785, eller medicinsk examen efter 1788 eller af lægevidenskabelig examen efter 1838.

XIV.

Da *Wendelboe* trak sig tilbage blev *Andreas Black* læge ved akademiet. Han var født 9. februar 1819 i København. Hans fader var tehandler *Axel Christian Black* og moderen hed *Frederikke Margrethe Hedvig Søegaard*. Han blev student fra Metropolitanskolen 1837 og tog den lægevidenskabelige examen eller som den almindelig kaldes medicinsk examen 1844 med laud. Han rejste saa en lille tur til Tyskland for at se Priesznitz's vandkuranstalt i Gräfenberg og blev derefter kandidat paa Frederiks hospital fra oktober 1844 til juni 1847. Han blev saa læge ved akademiet i Sorø fra 1847 til 1858. Han forlod Sorø, da han 10. juli 1858 konstitueredes og derefter fast ansattes som fysikus i det nyoprettede Vejle-Skanderborg fysikat. Han blev gift i Sorø med *Nancy Bøtker,* men hun blev uhelbredelig sindssyg. Da han vilde gifte sig igen, lod han sig — men først længe efter at han havde forladt Sorø — skille fra hende. Skilsmisser var dengang sjældne og ikke velsete.

I lægekredse fik *Black* stor betydning, for det var paa hans initiativ, at Den almindelige danske lægeforening stiftedes 1857, altsaa medens han endnu var i Sorø.

Den næste læge ved skolen var *Frederik Rasmus Bernhard Wilster,* som var født i Sorø 4. april 1831, søn af lektoren og digteren *Christian Wilster* og *Charlotte Ketty* født *Wilster.* Han blev student fra Sorø 1850 med laud og studerede derefter medicin. Sin lægeexamen tog han med laud i sommeren 1856 og var derefter kandidat paa Almindelig hospital 1856—

1858 med en lille afbrydelse i 1857, da han var koleralæge i Korsør. Den 10. august 1858 blev han akademilæge i Sorø, men han døde allerede 5. juni 1865 i Sorø af en lungetuberkulose, en sygdom hans fader vistnok ogsaa havde lidt af. Han blev 28. september 1859 gift i Sorø med *Christiane Frederikke Ernestine Bojesen,* født 31. marts 1836 i Sorø, datter af distriktslæge *Bojesen* og datterdatter af *Søren Wendelboe*[65]).

Wilsters efterfølger som akademilæge blev *Poul Frederik Jacob Gjellerup,* som var født 14. januar 1835 i Roholte ved Fakse, hvor hans fader *Carl Adolph Gjellerup* var præst. Hans moder hed *Sara Elisabeth Berendt.* Han blev student fra Herlufsholm 1854 med første karakter og studerede saa medicin. Allerede som student blev han i november 1859 kandidat paa Almindeligt hospital, hvor han var til august 1861. Imidlertid tog han ved nytaar 1861 medicinsk examen med laud. Efter at have været kandidat paa fødselsstiftelsen januar til juni 1861 blev han kandidat paa sindssygehospitalet ved Aarhus fra september 1861 til november 1862, og derpaa blev han 2. reservelæge ved sindssygehospitalet i Slesvig, indtil han under krigen blev fordrevet i februar 1864. Han gjorde derpaa tjeneste i hæren som underlæge til oktober 1864, vikarierede i nogen tid for forskellige og nedsatte sig saa i Sorø i maj 1865. De fordrevne Slesvigere anbragtes saa vidt mulig i embeder her i landet, og *Gjellerup* blev akademilæge i juli 1865, og denne stilling beholdt han til oktober 1910, hvorefter han flyttede til København, hvor han levede som privat mand til sin død som de danske lægers nestor 9. april 1930, 95 aar gammel.

Han giftede sig 9. december 1870 i Sorø med *Rosa Conradine Dorothea v. d. Recke,* der var født 28. juni 1852 i Skalkendrup paa Fyen, datter af vejassistent *Sofus Jacob v. d. Recke* og *Julie Kisbye.* Jeg husker hende fra skoleballerne før

hendes giftermaal som en feteret baldame. Hun døde 11. januar 1910.

Gjellerup var vistnok som sine kendte brødre en begavet mand, som jeg særlig godt erindrer fra min skoletid. Selvfølgelig kunde jeg ikke bedømme ham som læge, men jeg kan dog fortælle et lille træk, som viser, at han dengang fulgte godt med og ikke var bange for at forsøge det nye, som kom frem. Da jeg skulde op til studenterexamen 1873, var jeg saa uheldig ved et spring over et lægterhegn at falde udenfor gymnasiet og faa en voldsom forstuvning eller maaske et brud i min ene ankel. Jeg blev lagt paa sygehuset, og saa begyndte *Gjellerup* at behandle mig med voldsom massage. Det gjorde forskrækkelig ondt, men det hjalp forbløffende hurtigt. Vil man sige, at det er der ikke noget mærkelig i, for det er en almindelig behandlingsmaade, saa skal jeg oplyse, at massage dengang først var lige ved at komme i brug igen. Det var den hollandske læge *Mezger,* som bragte behandlingen i mode, men herhjemme vidste man ikke andet, end at der i Ugeskrift for læger i slutningen af 1872 havde staaet et referat fra et møde i det norske medicinske selskab og et lignende fra Sverig samt en lidt udførligere meddelelse af den norske professor *Winge.* I det første referat hed det, at gnidningerne foretages med begge hænder, i nogle sygdomme presser han under denne gnidning af al magt fingerspidserne ned i enhver fordybning og ind imellem ledfladerne hvor muligt, i andre holder han sig mere til overfladen. Denne gnidning medfører overordentlig kraftanstrængelse, og begynderne i kunsten kan fra først af ikke holde ud i mere end et par minuter, før de, badede i sved, maa holde op! Det fik jeg at føle, men jeg var ham meget taknemmelig derfor, for jeg kunde komme over til examen støttet af et par kammerater. Først i december 1873, et

halvt aar senere, kom professor *Drachmann* med et foredrag om massage i medicinsk selskab.

Endelig afløstes *Gjellerup* af den nuværende akademilæge *Frederik Christian Dalmark,* som er født 3. oktober 1877 i Manna (Hjørring amt), er student fra 1897 og har taget medicinsk examen vinteren 1904 med laud. Han har foruden sin fyldige hospitalsuddannelse ogsaa taget embedslægeexamen — men hans historie skal jeg ikke komme nærmere ind paa, for den er ikke afsluttet endnu.

XV

Om sygehuset i *Christian den Fjerdes* tid har jeg tidligere talt, og jeg skal nu gengive, hvad *Matthiessen* fortæller i Sorøbogen[66]) om sygeplejen i 19. aarhundrede. Han skriver:

Allerede i oktober 1822 blev et par elever saa syge, at de ikke kunde beholdes paa forsamlingsstuen, som man, skønt den var gennemgangslokale, havde tænkt sig passende til sygestue. Nede i byen boede imidlertid en brav og venlig, fattig dame, md. *Hassenfeldt,* hvis mand havde været forstkasserer ved akademiet. Hun var villig til at passe de syge elever og havde et par værelser ledige til deres anbringelse. De syge blev da flyttet ned til hende. I begyndelsen af 1823 blev igen et par elever alvorligt syge, og den ene døde. Saa først blev der taget fat paa at indrette særlige sygestuer i forbindelse med Regensen. I den vestre ende af den nordre længe i den gamle udhusgaard (den nuværende materialgaard) blev indrettet to sygestuer, og md. *Hassenfeldt* blev ansat som midlertidig sygevarterske. I 1826 blev den nordøstre nu nedrevne pavillon indtaget til sygehus og md. *Hassenfeldt* udnævnt til sygevarterske med bolig paa sygehuset. I 1860 toges det nuværende sygehus i brug.

Dette vil vel altsaa sige, at da man besluttede at indrette særligt sygehus, nøjedes man til en begyndelse med to lokaler ved Regensen, og derfra flyttede man til den pavillon, som laa vis à vis *Ingemanns* hus ved kirken og endelig derfra til det nuværende sygehus. Paa det her gengivne billede ses

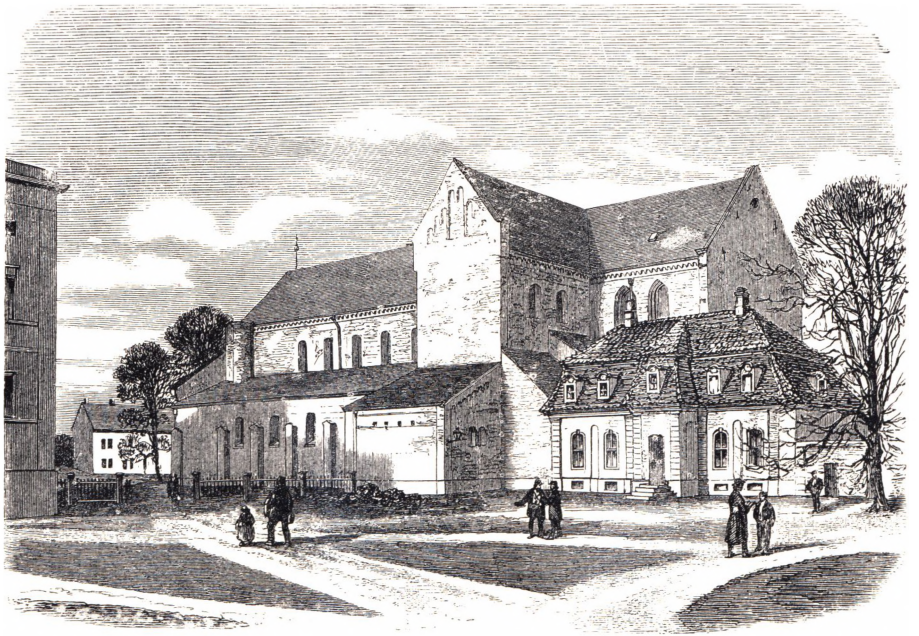

Det nye sygehus. Kirken. Det gamle sygehus.

begge sygehusene. Billedet, som gengives efter Soranerbladet[67]) maa være tegnet 1860—1861, for det nye sygehus aabnedes 1860 og den gamle pavillon nedreves 1861. Kirken er paa det tidspunkt uden spir, og det passer ogsaa, for det blev først sat op i 1870.

Md. *Hassenfeldt* flyttede med ind paa det nye sygehus, men som sygevarterske afløstes hun af sin datter, der blev der til 1872. Paa det tidspunkt tog økonomen sin afsked, og hans hustru *Signe Jensen* blev saa sygeplejerske. Hun var et overordentlig elskværdigt menneske, som tog sig med stor venlighed af patienterne og en mængde andre elever, men hun var lige saa lidt som nogen anden paa den tid uddannet i sygepleje. Først da hun traadte tilbage i 1897, fik man en uddannet sygeplejerske og har naturligvis haft det siden. *Matthiessen* siger med rette: »Tidens syn paa sygeplejegerningen var nu en anden end i den gamle tid. I den ny instrux af 1897 er de tidligere altid brugte udtryk »sygevartersken« og »fruentimmer« bortfaldet, og alle de senere sygeplejersker har været fuldt uddannede. De har alle forstaaet at tage sig venligt af eleverne og være noget for dem, og sygeplejersken er endnu idag som i fru *Jensens* tid en af de kvinder, der betyder mest for de unge«.

At der ikke sjældent herskede epidemiske sygdomme kan ikke undre, men derimod er det mærkeligere, at der aabenbart har været en betydelig mangel paa disciplin i md. *Hassenfeldts* tid. *Matthiessen* fortæller derom, hvorledes optøjer paa sygehuset og stadigt rykind af elever skabte al slags uro og fortrædeligheder. For at hjælpe derpaa blev assistenten og senere adjunkterne sat til at have opsyn med sygehuset. Den sygestue, som var indrettet ved siden af østre inspektionskontor, og den praxis, at daglig medicin uddeltes af den tilsynshavende, hjalp noget. Man havde derfor ogsaa tænkt sig, da man skulde

lave det nye sygehus, at indrette en lejlighed i stueetagen for en gift lærer og lade ham besørge sygeplejen med en tjenestepige som hjælper, men det satte akademilægen sig imod, og planen blev opgivet.

Ifølge Sorøbogen var den almindeligste sygdom blandt eleverne i den første snes aar luseudslet, og hos mange elever tog den i den grad overhaand, at hele hovedhuden sad i et saar. Eleverne skulde medbringe ikke blot en almindelig kam, men ogsaa en tættekam, og en saadan synes at have været højst nødvendig. Hver søndag morgen kl. 6 maatte de angrebne større elever og onsdag middag kl. 12 de mindre møde for at blive kæmmet af to tjenere under tilsyn af en adjunkt, senere af assistenten. Men blev det helt galt og bredte skorperne sig over hele hovedet, maatte md. *Hassenfeldt* træde til. I 1827 kom daglig indtil 14 elever paa sygehuset for at blive behandlede i hovedbunden, og den inspektionshavende brugte det udtryk: »udslet i hovedet som er saa almindeligt«. En elev blev i 1839 plaget af en byld i nakken. Tilsynet skrev herom: »Han er i høj grad beladt med utøj; jeg har saa godt jeg kan, renset ham, men jeg anser det for farligt at skille ham ved saarene i hovedet, da hans øjne ikke ser stærke ud«. *Matthiessen* tilføjer: Langt ned i tiden indtraf tilfælde af utøj blandt drengene, og endnu i sygeplejerskeinstruxen af 1918 er den paragraf bibeholdt, der henviser elever, der er befængt med utøj til jævnligt eftersyn og rensning paa sygehuset.

Disse oplysninger har ganske særligt interesseret mig af flere grunde. For det første er det ikke noget nyt, at børn paa opdragelsesanstalter er befængt med utøj, og at der maatte anskaffes kamme til dem. Jeg kan saaledes oplyse, at paa Christians plejehus, hvor soldaterbørn optoges, findes følgende bemærkning i regnskaberne for 1765: »Für Reinigung der

Kinder war vor dem eine sogenannte Kämm-Frau wochenlich gehalten und bezahlet worden, und die Kinder waren doch mit Ungeziefer und Krätze bei ihrer Anherokunft scheusslich behaftet. Hieselbst sind sie aber angehalten, sich unter einander und zwar die grösseren die kleineren zu helfen und rein zu halten, welches auch gutes Nutzen geschaffet hat, und hiezu ist nöthig gewesen, folgendes zu kaufen«. Der følger saa regnskab for de anskaffede kamme, børster og anisolie[68]). Paa landkadetakademiet skal det ikke have været bedre[69]).

For det andet interesserer det mig meget at se den gode beskrivelse af hvad man kunde kalde lusesygen. Prof. *Oscar Bloch* talte om lusenakkeabscessen, som der her netop omtales et exempel paa, men jeg gaar meget videre, idet jeg paastaar, at hvad der kaldes skrofuløse øjensygdomme saa at sige aldrig skyldes skrofulose, d. v. s. tuberkulose, men næsten altid skyldes hovedlus. I mine studieaar og i min førte praxistid vrimlede det med børn paa øjenklinikkerne, som mødte med pinefulde øjensygdomme, der meget ofte efterlod pletter paa hornhinden og svækkede synet betydeligt. Børnene mødte dag ud og dag ind i lange tider. Ved et tilfælde blev jeg opmærksom paa, at alle disse børn havde lus, og da jeg saa fik dem rensede, kom de sig hurtigt uden anden behandling: øjnene blev raske, saarene heledes og kirtelsvulsterne paa halsen forsvandt. Vanskeligheden bestod i at faa forældrene til at rense børnene, for de blev ofte fornærmede, og mange havde den samme tro som den ovenfor nævnte inspektionshavende lærer, der mente, at lusene beskyttede mod sygdom. Jeg skrev første gang om det i 1889 og flere gange senere[70]). At jeg har haft ret, slutter jeg deraf, at medens der paa min klinik i 1890 mødte mindst 40—60 om dagen med disse sygdomme, har jeg i aar og dag ikke set et eneste tilfælde, efter at der i skolerne er ansat syge-

plejersker, som efterser og eventuelt renser børnene. Men det er nødvendigt stadig at holde øje med børnene, for der er hjem, hvor renligheden ikke er stor, og paa en opdragelsesanstalt lærer sygeplejersken snart, hvilke børn hun efter ferierne særlig skal efterse. Det er derfor rigtigt, at bestemmelsen om eftersyn stadig findes i sygeplejerskens instrux.

KILDER

1) Sorø — Klostret, Skolen, Akademiet gennem Tiderne. I—II. Kbh. 1924—31.
2) La Cour: Sorø bys historie. Sorø. 1938.
3) Thomas Bartholin: Cista medica Hafniensis, loculus XV. s. 146—49.
4) Carøe: Den danske lægestand. — Doctores og licentiater 1478—1788. Kbh. 1909.
5) V. Ingerslev: Danmarks læger og lægevæsen I. s. 161—163.
6) Panum: Vort medicinske fakultets oprindelse og barndom — i universitetets festskrifter ved universitetets 400 aars jubilæum 1879. s. 84—85.
7) Sorøbogen I. s. 332—333.
8) E. Dam: Sorø apotek gennem 300 aar. Sorø 1906.
9) Løffler: Gravmonumenter i Sorø kirke (1888). s. 12.
10) Cista medica. s. 271.
11) Thomas Bartholin: De medicina Danorum domestica. 1666. s. 38.
12) Cista medica. s. 612.
13) Chr. Friis Rottbøll i Videnskabernes selskabs skrifter Bd. X (1772) § 4 s. 396—397.
14) Cista medica. s. 301.
15) D. Olai Wormii et ad eum doctorum virorum epistolæ (1728) XXX —XXXV.
16) Cista medica XLIII. s. 444—458.
17) Sorøbogen I. s. 501.
18) Sjællandske registre 1667 nr. 153. (Olrik).
19) Sorøbogen I. s. 418.
20) Carøe: Studier til dansk medicinalhistorie. 1912. s. 20.

21) Wulff: Det københavnske barberlavs historie. 1906. s. 321.
22) do. s. 245.
23) Carøe: Studier osv. s. 47—48.
24) G. Norrie: Theatrum anatomico-chirurgicum II. s. 144.
25) Sorøbogen I. s. 419.
26) do. I. s. 513 flg.
27) Personalhistorisk Tidsskrift 8. R., Bd. I. Kbh. 1922.
28) Ingerslev: Danmarks læger og lægevæsen II. s. 61 anm.
29) Mansa: Pesten i Helsingør og Kbh. 1710—1711. Kbh. 1854. s. 55.
30) Danske kancellis supplikveprotokol 1745 II nr. 331.
31) Soranerbladet 1930. s. 13.
32) La Cour l.c. s. 50.
33) Soranerbladet 1934. s. 37.
34) H. Adsersen: Lægetilsynet ved Herlufsholm skole. s. 33, fodnote 3.
35) do. s. 35.
36) Norrie: Theatrum anatomico-chirurgicum II. s. 60.
37) do., do. s. 64.
38) Aage Friis: Bernstorffske papirer II. s. 164.
39) Norrie: Medicinsk fakultets historie I. s. 107.
40) Sorøbogen II. s. 66.
41) Aage Friis: l.c. II. s. 173.
42) Collegium medicums arkiv.
43) Nordisk medicin nr. 12 for 25. marts 1939.
44) E. Ingerslev: Mathias Saxtorph og hans samtid. s. 426.
45) do., do. s. 216.
46) Norrie: Jordemodervæsenets og fødselsvidenskabens udvikling i Danmark. Bibl. f. læger. 1895.
47) E. Ingerslev: l.c. s. 106.
48) Norrie: Det danske jordemodervæsens historie i Danmarks jordemødre 1935. s. 40 og 78.
49) E. Dam: Sorø apotek 1606—1906.
50) Bibliotek for læger II. 1810. s. 260 flg.
51) Consistoriums kopibog 1770—1775 nr. 553 og 573 og Acta consistorii 1772—1788. s. 245.
52) Historiske Meddelelser om København I. s. 65—93.

53) Schønberg: Tverlejets behandling. Christiania 1875. s. 109.
54) Medisinens historie i Norge. Oslo 1936. s. 167.
55) Sjællandske registre 1776 nr. 608.
56) Den danske lægestand 4. udg. 1872. s. 216.
57) Indlæg til Sjællandske registre 1788. nr. 715.
58) Danske kancellis brevbog 25/7 1789 nr. 2507. s. 1373.
59) Kirurgisk akademis kopibog 1800. nr. 41.
60) Carøe: Det kgl. kirurgiske akademis Matrikel 1785—1838. Kbh. 1921.
61) Kirurgisk akademis kopibog 1801. nr. 108.
62) Norrie: Medicinsk fakultets historie II. s. 34.
63) do., do., do. s. 14.
64) Soransk Tidsskrift VI. s. 217.
65) do. IV. s. 74.
66) Sorøbogen II. s. 620—623.
67) Soranerbladet. 1. aargang 1916. nr. 1.
68) Norrie: Georg Heuermann. Kbh. 1891. s. 57.
69) Fr. Rist: Fra støvlettiden. Kbh. 1884. s. 210.
70) Hospitalstidende 1889 (beretning for 1888), 1895 m. m.
71) G. Norrie: Kirurgisk akademis historie 1803—1841. s. 32.
72) Joh. Scharffenberg i Norsk mag. f. lægevid. 1905. s. 178.

PERSONREGISTER

Aasheim, Arent Nicolai, prof. med. 75.
Aaskow, Urban Bruun, stud med. 58.
Andersdatter, Kathrine, g. m. Christian Sørensen 12.
Bang, Caroline Christiane Henriette Louise, f. Kraft 71.
Bang, Jens, renteskriver 57.
Bang, Jens, dr. med., akademilæge 37, 57—72, 73, 76.
Bang, Mette, f. Schurmann 57.
Bartholin, Caspar, prof. medicinæ et theologiæ 20, 23, 25.
Bartholin, Thomas, prof. med. 11, 20, 21.
Bauhin, Caspar, anatom og botaniker (Basel) 21.
Behrens, Johan Ernst, prosektor 66.
Berger, Christian Johan, prof. med. 41—42, 48, 49, 57, 58, 62.
Berger, Laurentia, f. Thestrup 42.
Bernstorff, J. H. E., statsmand 44, 46.
Black, Andreas, dr. med., akademilæge 78.
Black, Axel Christian, tehandler 78.
Black, Frederikke Margrethe Hedvig, f. Søegaard 78.
Black, Nancy, f. Bøtker 78.
Bloch, Oscar, prof. med. 26, 85.
Bojesen, Rasmus Bruun, distriktslæge 76, 79.
Brauer, Johan Frederik, kirurg 35—36.
Buchhave, Christiane Frederikke, f. v. Pultz 54.
Buchhave, Jens, stud. med. 50.
Buchhave, Rudolph, dr. med., akademilæge 48—56, 57.
Buchwald, Balthazar Johannes de, prof. med. 49.
Buchwald, Johannes de, prof. med. 59.
Burser, Christiane, f. Seyffart 23.
Burser, Esaias, apoteker 23, 30.

Burser, Joachim, dr. med., akademilæge 19, 20—23, 49.
Callisen, Heinrich, prof. med. 62, 66, 67.
Cappel, Joachim Dieterich, apoteker 52.
Carstensen, Anne Margrethe, f. Bjørnsen 74.
Carstensen, Johanne Dorothea, f. Strætt 75.
Carstensen, Knud Nicolai, dr. med., akademilæge 74—76.
Carstensen, Mette Margrethe, f. Strætt 75.
Carstensen, Nicolai, brygger 74.
Christensen, Anders, dr. med., forstander 11—17, 19, 20, 33.
Christensen, Anders's hustru Abel, f. Svaning 15, 17.
Christensen, Jens, kirurg 31.
Christian IV 19, 32.
Christian, prins 19, 32.
Cortnumius, Elisabeth Hansdatter, f. Rasch 28.
Cortnumius, Justus, dr. med., akademilæge 27—28, 33.
Crantz, østerrigsk botaniker 22.
Crüger, Simon, generaldirektør for kirurgien 62.
Dalmark, Frederik Christian, akademilæge 81.
Danneskiold-Samsøe, Frederik, overhofmester 44—46.
Drachmann, Anders Georg, læge 81.
Dreyer, Hans, præst 54.
Faber, Ane Margrethe, f. Olsen 77.
Faber, Peder Jensen, lysestøber 77.
Fabricius, Johan Christian, overmedicus ved Frederiks hospital 57.
Fenger, Christian, kirurg 74.
Fincke, Thomas, prof. med. 25, 59.
Foss, Laurids, dr. med., forstander 33—34.
Foss, Mathias, biskop 33, 34.
Foss, Niels, provinsialmedicus 33.
Frandsen, Hans, prof. med. 12, 13, 19.
Frederik (III), prins, akademielev 29.
Friis, Kristen, kansler 13.
Fuiren, Henrik, dr. med. 20.
Gerhardt, Johan Wilhelm, kirurg 36, 53.
Gjellerup, Carl Adolph, præst 79.

Gjellerup, Poul Frederik Jacob, akademilæge 79—81.
Gjellerup, Rosa Conradine, f. v. d. Recke 79—80.
Gjellerup, Sara Elisabeth, f. Berendt 79.
Gutfeld, Salomon, kirurg 29.
Gyldenløve, Carl Ulrik, akademielev 29.
Gyldenløve, Hans Ulrik, akademielev 29.
Hassenfeldt, md., sygevarterske 82—84.
Hassenfeldt, jfr., sygevarterske 83.
Haxthausen, Gregers Christian, greve, overhofmester 67, 68.
Heilmann, Wilhelm, lic. med. 45.
Heinemark, Jonas, tolder 24.
Hemmingsen, Niels, prof. theol. 12.
Hennings, Wilhelm, generaldirektør for kirurgien 62, 66, 67.
Hertzfeldt, kirurg 53.
Holberg, Ludvig 24, 36.
Holm, Cathrine Lucia f. v. Lengercken 45.
Holm, Johan Theodor (Holmskjold), akademilæge 45—47, 49.
Holm, Sophie Magdalene, f. v. Schrödersee 45.
Holm, Thomas Nicolai, stadskirurg 45.
Høeg, Just, overhofmester 19, 22.
Jacob VI, konge af Skotland 13.
Jacquin, Nicolaus Joseph, baron, læge og botaniker (Wien) 22.
Jauch, Johan Nicolaas, kirurg 70—71.
Jensen, Signe, sygevarterske 83.
Kaas, Niels, kansler 13.
Kierboe, Rasmus, apoteker 51—54.
Knopper, Albert, prof, juris 12.
Kraft, Birgitte, f. Borthuus 71.
Kraft, Peter, godsinspektør 71.
Kratzenstein, Christian Gottlieb, prof. med. 59, 74, 75.
Kruck, Christine Marie, f. Heinemark 24.
Kruck, Elisabeth, f. Durselin 24.
Kruck, Georg, dr. med., akademilæge 24—26, 27.
Kruck, Quirinus 24.
Kølpin, Alexander, Prof. chirurgiæ 62, 66, 67.

Lassen, Margrethe, f. Foss 34.
Lassen, Thøger, assessor 34.
Lauremberg, Johan, dr. med., prof. math. i Sorø 18—19, 20.
Lauremberg, Johanne, f. Longeuil 18.
Lauremberg, Marie, f. Lilie 18.
Lauremberg, Wilhelm, prof. math. i Rostock 18.
Lindorph, Holger Knudsen, kirurg 35.
Linné, Carl v., botaniker, Upsala 22.
Luxdorph, Bolle Villum, statsmand 36.
Lyskander, Claus Christoffersen, historiograf 17.
Mangor, Christian Elovius, dr. med., stadsfysikus 55, 71.
Martin, Pehr, med. dr., Upsala 22.
Martin, Roland, med. dr., prof. anatomiæ & chirurgiæ, Stockholm 22.
Morville, Johan Carl, kirurg 30.
Müller, Johannes Elias, provinsialmedicus 36, 38—40.
Mørck, Stephen, kirurg 36—37, 60.
Nielsen, Clemmen, kirurg 35.
Pauli, Simon, prof. med. 21.
Pratensis, Hans Philipsen, prof. med. 12.
Prætorius, Emanuel, kirurg 31, 35.
v. Pultz, Bertha Sophie, f. Kaas 54.
v. Pultz, Henrik Christoffer, ritmester 54.
Radiche, Morten, kirurg 30.
Radiche, Poul, kirurg, oldermand 30.
Rasch, Hans 28.
Rasch, Sophie, f. Thorborg 28.
v. d. Recke, Julie, f. Kisby 79.
v. d. Recke, Sophus Jacob, vejassistent 79.
Reitzenstein, Wolf Veit Christoph, overhofmester 59, 72.
Rosenkrantz, Holger, rigsraad 18.
Rottbøll, Christian Friis, prof. med. 21, 48, 57, 66, 74, 75.
Rudbeck, Oluf den ældre, prof. med., Upsala 22.
Rudbeck, Oluf den yngre, prof. med. et botan., Upsala 22.
Saxtorph, Mathias, prof. med. 74.
Schnell, Jacob, jærnværksejer 59.
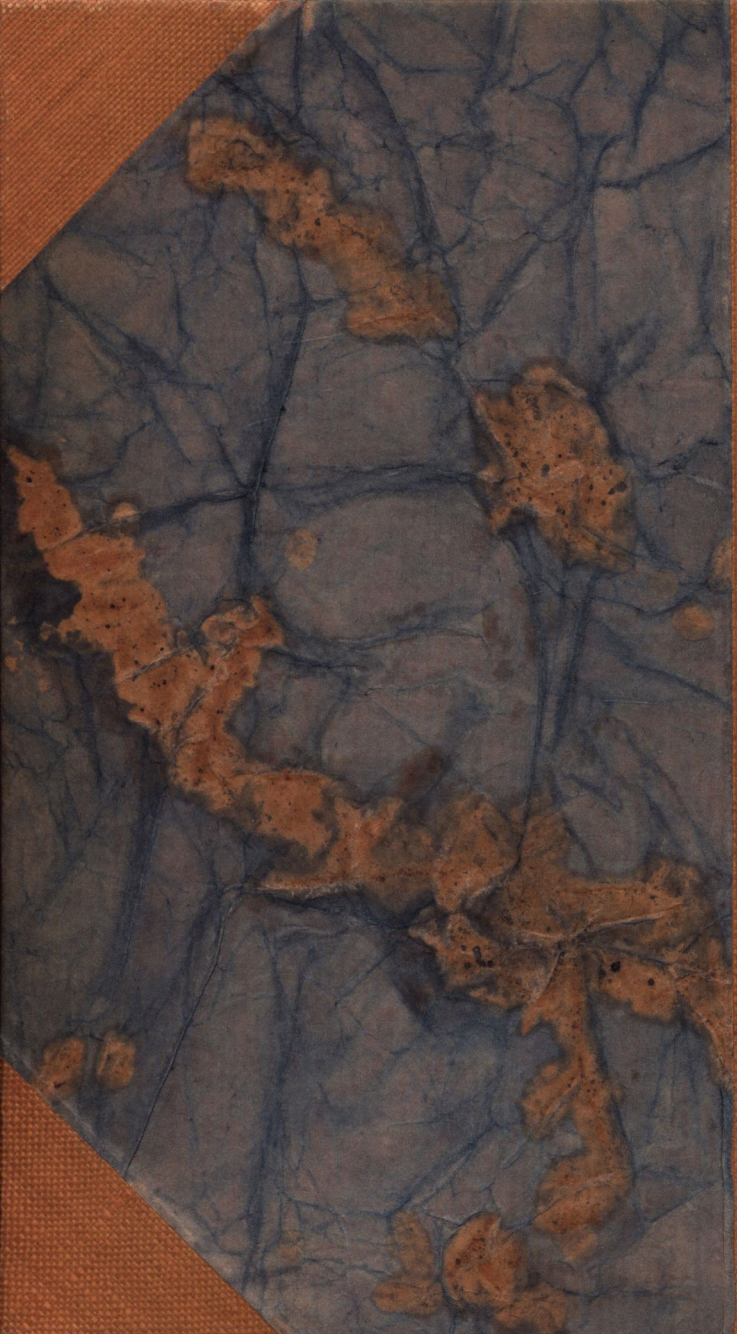
Schwensen, Henrik Paridon, provinsialkirurg 36.
Seefeldt, Jørgen, samler 21.
Slangerup, Hans, prof. theol. 13.
Sneedorff, Jens Schielderup, prof. i Sorø 41—43.
Struensee, Johan Friedrich, dr. med., statsmand 49.
Svane, Hans, ærkebiskop 15, 59.
Svaning, Abel, gift med Anders Christensen 15.
Svaning, Hans, historiograf 15, 59.
Svaning, Marine, f. Stage 15.
Sørensen, Christen 12.
Timm, Reinholt, tegnelærer 29.
Tode, Johan Clemens, prof. med. 50, 55, 72.
Ulfeldt, Bjørn, herremand 30.
Ulfeldt, Corfitz, statsmand 21, 22.
Ulrik, hertug, akademielev 29.
Wendelboe, Christian, brændevinsbrænder 76.
Wendelboe, Dorthe Malene Sørensdatter 76.
Wendelboe, Maren Kirstine, f. Faber 77.
Wendelboe, Søren, kirurg, akademilæge 74, 76—77, 78, 79.
Venusinus, Jon Jacobsen, prof. phil., forstander 13, 14.
Wichmand, Bertel, dr. med. 49.
Wilster, Charlotte Ketty, f. Wilster 78.
Wilster, Christian, lektor, forfatter 78.
Wilster, Christiane Frederikke Ernestine, f. Bojesen 79.
Wilster, Frederik Rasmus Bernhard, akademilæge 78—79.
Winsløw, Frederik Christian, prof. chir. 66, 67.
Wirth, Tobias, dr. med., provinsialmedicus 40—41.
Worm, Ole, prof. med. 25.
Øgaard, Lorents Jensen, kirurg 35.